

УДК [903'1:903.2/.4](477.82)“634/638”:001.891“197”(06)
DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/his.2025.58.13691>

КРЕМЕНЕВИЙ КОМПЛЕКС ПАМ'ЯТКИ ГОЛИШІВ-ЗАМЧИЩЕ НА ВОЛИНІ

Віталій КОНОПЛЯ

Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України
відділ історії середніх віків
вул. Козельницька, 4, Львів, 79026, Україна
e-mail: konoplia.vitaliy@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-8134-6673>

*Світлої пам'яті
професора Миколи Пелешишина
присвячується*

Археологічні дослідження поселення Голишів-Замчище на Волині проведені у 1972–1973 рр. під керівництвом Миколи Пелешишина. Пам'ятка двошарова – волинсько-люблінської (передкласична фаза) і трипільської (група Касперівці-Гордінешти) культур. Виявлено 284 артефакти, виготовлені з місцевого кременя Надстир'я (260 екз. – 91,5%) і Мізоцької височини (17 екз. – 6%) туронського походження, та з нижньо- (4 екз.) і верхньосенонанського (2 екз.) відкладів (загалом 2,1%).

Розкрито макропластинчасту техніку обробки кременевого сирівцю, пов'язану з розколом одноплощадкових нуклеусів, переважно циліндричних.

Вперше у вивченні кременярства енеоліту заходу України здійснено кількісний розподіл пластинчастих сколів за класами промірів довжини (інтервал поділу 10 мм) та ширини (інтервал поділу 5 мм), що дало можливість аргументувати технологію їхнього отримання. За довжиною серед 79 пластин з 10 типами виокремлено 20 коротких (41–70 мм – 25%), 53 середніх (71–140 мм – 67%) і 6 довгих (141–180 мм – 8%), за шириною вони розмежовані на 11 пластинок (11–20 мм – 14%), 32 пластини (21–30 мм – 41%), 28 макропластин (31–40 мм – 35 %) і 8 суперпластин (40–55 мм – 10%).

3-поміж 135 уламків пластинчастих сколів наявні 15 пластинок (11%), 67 пластин (50%), 43 макропластини (32%) та 10 суперпластин (7%).

Зроблено кількісний розподіл 195 знарядь праці за функціональним призначенням та асортиментом з 11 найменуваннями, серед яких переважають ретушовані пластинчасті сколи (77 екз. – 39,5%). У цій групі ріжучих інструментів домінують двобічно оброблені уламки пластин (28 екз. – 39,5%) і пластини (18 екз. – 23,4%), яким незначно поступаються аналогічні за видами заготовок артефакти з ретушшю поперечних, переважно скісно-прямих, та стрілочних кінців і крайок (по 15 екз. кожні, з показниками, відповідно, 19,4%).

Віднайдені також сокири зі слідами шліфування і без нього (31 екз. – 15,9 %), скребки (3 екз. – 15,4%), виготовлені на пластинчастих сколах (40%) та відщепі (60%), і різці (29 екз. – 14,9%), спродуковані виключно на пластинах та їхніх уламках, ретушовані відщепи і прокрутки (по 7 екз. – по 3,6%), вкладні до серпів (6 екз. – 3,1%), розтирачи (5 екз. – 2,6%), свердло, проколка і долотоподібний предмет (сумарно 1,5%).

У виробничому інвентарі чільну позицію займають пластини, довжиною 51–120 мм (49 екз. – 80%) і шириною 16–40 мм (54 екз. – 89%), а серед їхніх уламків, відповідно, розмірами 41–90 мм (57 екз.) та 16–35 мм (62 екз.), по 87% у кожному класі промірів.

Домінують відщепи, довжиною 46–80 мм (21 екз. – 81%) і шириною 31–55 мм (22 екз. – 85%).

При здійсненні вторинної обробки пластинчасто-відщепових сколів використано різновиди (здебільшого мікро- та дрібнофасеткові) зубчастої та лускоподібної ретуші, що кількісно переважає, та струменевої, переважно скісної, середньо- і крупнофасеткової.

Ключові слова: енеоліт, волинсько-люблінська культура, трипільська культура, поселення, Голишів, Волинь, кремень, техніка обробки, пластини, відщеп, знаряддя праці, ретуш.

Вступ

Джерелознавчою базою статті стали артефакти з кременя, здобуті у 1972–1973 рр. під час розкопок енеолітичного поселення поблизу с. Голишів (урочище Замчище) Луцького району Волинської області. Роботи проводила Дністерсько-Волинська археологічна експедиція Львівського державного університету імені Івана Франка (тепер ЛНУ імені Івана Франка) під керівництвом доцента Миколи Пелешишина, надалі – завідувача кафедри археології, античності та середньовіччя, професора, доктора історичних наук.

Варто сказати, що вчений розкопав понад 30 різночасових пам'яток, зокрема періоду енеоліту, які за масштабністю розкритих площ та кількістю виявленого речового матеріалу не мають аналогій серед проведених польових робіт іншими фахівцями другої половини ХХ ст. на території заходу України. Результати цих досліджень знайшли відображення в його численних, різних за змістом та характером, наукових працях¹.

¹ Роман Берест, Роман Чайка, і Василь Рудий, “Пам'яті Миколи Андрійовича Пелешишина”, *Археологічні дослідження Львівського університету* 6 (2003): 7–15.

Однак окремі публікації знахідок, особливо кременевих, лаконічні і недостатньо інформативні, а тому потребують нового, більш поглибленого та всебічного підходу до аналізу вже апробованих ним колекцій артефактів. Повторне опрацювання рухомого матеріалу іншими спеціалістами сприяло появі низки узагальнюючих статей і монографій², що без сумніву, розширили пізнавальні можливості наукового спадку вченого.

Локалізація пам'ятки та історія її дослідження

Енеолітичне поселення Голишів-Замчище розташоване за 1 км на захід від села і займає мисоподібний уступ, площею 3 га та висотою 6 м над рівнем заплави лівого берега р. Чорногузки, лівосторонньої притоки Стиру.

За два польові сезони було розкрито 1960 м² і виявлено два культурно-хронологічні горизонти³, нижній з яких репрезентують чотири житла і могильник передкласичної фази волинсько-люблінської культури⁴, датовані кінцем V тис. до н. е.⁵, а верхній – наземні житлові споруди (близько 20) і ями різного господарського призначення етапу С II пізнього Трипілья⁶, що належали до групи Касперівці-Гордінешти (остання третина IV тис. до н. е.). На більш конкретне дворове заселення пам'ятки вказують нещодавно отримані результати радіовуглецевого аналізу: для раннього – 4230–3980 BC⁷, для пізнішого – 3330–3010 BC, 3095–2925 BC⁸.

Стратиграфічне залягання залишків трипільського поселення зафіксовано в чорноземі на відмітках 0,3–0,6 м від денної поверхні, натомість волинсько-люблінського – у темному шарі перехідного ґрунту, і то лише в тих місцях, де були нерухомі об'єкти⁹.

Із розкопаної частини пам'ятки здобуто 1500 артефактів, з-поміж яких абсолютно переважали відщепи. Серед 140 знарядь праці чільну позицію займали ретушовані пластини (43%), скребки (22%) і сокири, а кількісні показники решти, зокрема різців і відбійників – одиничні. Загалом кременеві знахідки віднесено до трипільської культури, і тільки окремі з них – відщепи з ям та дві пластини з поховання № 4 – до волинсько-люблінської культури¹⁰.

² Наталя Білас, Віталій Конопля, і Олександр Сілаєв, “Рогові і кістяні вироби з енеолітичної пам'ятки Голишів-Замчисько” поблизу Луцька”, *Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник ЛДІКЗ XIII* (2017): 59–73; Андрій Гавінський, “Пам'ятка культури лійчастого посуду Винники-Лисівка: дослідження 1963 року”, *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині* 16 (2012): 431–447; Віталій Конопля, “Багатошарова пам'ятка Гончари поблизу Львова”, *Наукові студії. Історико-краєзнавчий музей м. Винники* 2 (2009): 91–118; Małgorzata Rybicka, Andrej Hawinskyj, and Wojciech Pasterkiewicz. *Leżnica, stanowisko Czub – osiedle kultury pucharów lejkowatych na Zachodnim Wołyniu z analizą zabytków krzemiennych autorstwa Witalija Konopli* (Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2019); Dmytro Vereteletskyi, “Pottery of Gordinești group of the Tripolye culture from Vynnyky-Zhupan. Preliminary study”, in *Between the East and the West. Dynamics of Social Changes from the Eastern Carpathians to the Dniپر in the 4th – beginning of 3rd Millennium BC (Preliminary study)*, ed. Aleksandr Diachenko, Małgorzata Rybicka, Dariusz Król, and Ghenadie Sirbu (Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2019), 43–89.

³ Николай Пелецишин, “Раскопки у с. Голышев на Волини”, в *Археологические открытия 1972 года*, ред. Борис Рыбаков (Москва: Наука, 1973), 321; Николай Пелецишин, “Раскопки у с. Голышев Волинской области”, в *Археологические открытия 1973 года*, ред. Борис Рыбаков (Москва: Наука, 1974), 326–327.

⁴ Микола Пелецишин, “Поселення і могильник у Голишеві і деякі проблеми періодизації лендельської культури на Західній Волині”, *Волино-Подільські археологічні студії* 1 (1998): 74–75.

⁵ Anna Zakościelna, “Kultura lubelsko-wołyńska. Zagadnienia jej genezy, periodyzacji i chronologii”, in *Dziedzictwo cywilizacji naddunajskich: Małopolska na przełomie epok kamienia i miedzi. = The Danubian heritage: Lesser Poland at the turn of the Stone and Copper Ages*, ed. Małgorzata Kaczanowska (Kraków: Muzeum Archeologiczne w Krakowie, 2006), 89.

⁶ Николай Пелецишин, “Трипольская культура Западной Волини”, в *Археология Прикарпаття, Волини и Закарпаття (энеолит, бронза и раннее железо)*, ред. Александр Черныш (Киев: Наукова думка, 1990), 32.

⁷ Thomas Harper et al., “Combining relative chronology and AMS 14C dating to contextualize ‘megasites’, serial migrations and diachronic expressions of material culture in the Western Tripolye culture, Ukraine”, *Documenta Praehistorica XLVIII* (2021): 283.

⁸ Дмитро Вертелецький, Андрій Гавінський, і Малгожата Рибіцька, “Поселення трипільської культури та лійчастого посуду на горі Жупан у місті Винники поблизу Львова. Давні та нові відкриття”, in *Gordinești II-Stînca goală site and settlement context in western Ukraine at the end of 4th millennium BC*, ed. Małgorzata Rybicka (Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2023), 160; Aleksandr Diachenko, Małgorzata Rybicka, Andrej Hawinskyj, Dariusz Król, and Ghenadie Sirbu, “New excavations in Vynnyky and the issue of the Funnel Beaker culture – Tripolye frontier”, in *Between the East and the West. Dynamics of Social Changes from the Eastern Carpathians to the Dniپر in the 4th – beginning of 3rd Millennium BC (Preliminary study)*, ed. Aleksandr Diachenko, Małgorzata Rybicka, Dariusz Król, and Ghenadie Sirbu (Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2019), 28–29; Małgorzata Rybicka, Ghenadie Sirbu, Dariusz Król, and Viacheslav Bichbaev, “New radiocarbon dates for stage CII Tripolye culture, Northern Moldova”, *Baltic-Pontic Studies* 24 (2019–2020): 94.

⁹ Пелецишин, “Поселення і могильник у Голишеві”, 74.

¹⁰ Пелецишин, “Поселення і могильник у Голишеві”, 77.

Характеристика кременевого комплексу

Предметом дослідження стали 284 знахідки з кременю, що зберігаються у фондах Археологічного музею ЛНУ імені Івана Франка.

Виготовлення артефактів здійснювали з кременю сеноманського і туронського ярусів верхньої крейди південно-західного схилу Східно-Європейської платформи та Передкарпатського прогину, поширеної на території заходу України, Молдови і Східної Польщі¹¹.

Висловлені раніше припущення дослідників пам'ятки щодо місць локалізації кременевого сирівцю та ймовірного його добування діаметрально протилежні. За однією з версій він не місцевого походження¹², за іншою – розміщений неподалік від неї¹³. Перша з них достовірна, але, на жаль, не аргументована, натомість друга суперечить їй і потребує відповідних пояснень.

Дійсно, в басейні р. Черногузки, поклади кременю, окрім Голишева (близько 3 км від урочища Замчище), зафіксовано біля сіл Баїв, Гірка Полонка, Новостав, Цеперів Луцького району¹⁴. Там він виходить на денну поверхню у перевідкладеному внаслідок льодовикової трансгресії стані і простежується, здебільшого, у зрізах стінок ярів та кар'єрів, переважно у вигляді уламків чорного кольору, інколи з крапчастою білою або світло-сірою плямистою текстурою, а також залягає глибше від сучасного рівня ґрунту на стику лесу і вапнякової товщі.

В останній кременеві конкреції найчастіше мають аморфні обриси з різноманітними морфоскульптурними утвореннями і сягають інколи розмірів до 20 см. Їхні знахідки зафіксовано в урвистих місцях пагорба в Цеперів та кар'єрі поблизу Гараджі, на глибині 8–10 м від денної поверхні¹⁵. Сколи з них чорні, непрозорі, зі смолистим відблиском. За властивостями обробки цей різновид кременю гірший від округлого та овального з огляду на те, що він поширений у вапняках з підвищеним вмістом глинистих мінералів, які, у свою чергу, вплинули на його форму і специфіку розколювання¹⁶. Тому така сировина, зокрема перевідкладена льодовиком, за петрофізичними показниками не відповідала технічним вимогам кременеобробного виробництва для отримання досконалих за обрисами макропластинчастих сколів і не могла задовольнити потреби кременярів енеолітичної пам'ятки в Голишеві.

Майже всі артефакти голишівського поселення виготовлено із західноволинського кременю верхнього ярусу турону, в якому наявні округлі та овальні (трапляються частіше) халцедонові конкреції малих (до 10 см), середніх (від 10 до 15 см), великих (від 15 до 20 см) і дуже великих (від 20 см і більше) розмірів. Кількісно переважають знахідки з четвертого підвиду цієї сировини, що локалізується в крейдовій товщі на стику двох структурних одиниць підобласті Волинської височини: Рівненської хвилясто-горбистої височини¹⁷ та Горохівського горбисто-грядового лесового району¹⁸. У напівпрозорих сколах він має чорний та темно-сірий кольори, які часом набувають світло-плямистого забарвлення, і вважається одним з найкращих у Центральній та Центрально-Східній Європі¹⁹. Найближчі його поклади від пам'ятки Голишів-Замчище (близько 20 км) зафіксовано на лівобережжі Стиру біля сіл Боремель та Шибин Дубенського району Рівненщини²⁰. Звідти, правдоподібно, цей ґатунок сировини надходив на це поселення.

Сьомий підвид західноволинського кременю використано для виготовлення 17 знарядь праці: п'яти двобічно ретушованих пластин (рис. 2: 2; 3: 10; 4: 11, 17; 12: 10); двох пластин із ретушованими

¹¹ Юрій Сеньковський, *Силіцити крейди південно-західного схилу Східно-Європейської платформи* (Київ: Наукова думка, 1973), 12–13; Юрій Сеньковський, *Лито́генез кремни́стых то́лиц Ю́го-За́пада СССР* (Київ: Наукова думка, 1977), 16–17.

¹² Григорій Охріменко, Михайло Кучинко, Наталія Скларенко, Микола Собуцький, і Василь Охріменко, “Вивчення багатощарової пам'ятки Голишів на Волині”, у *Олександр Цинкаловський та праісторія Волині* (Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2007), 332.

¹³ Григорій Охріменко та ін., “Вивчення багатощарової пам'ятки Голишів на Волині”, 334; Пелешишин, “Раскопки у с. Голышев на Волыни”, 321.

¹⁴ Ігор Маркус і Григорій Охріменко, *Озброєння та знаряддя праці населення Західної Волині IV–II тис. до Р. Х.* (Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2010), 110–115.

¹⁵ Маркус і Охріменко, *Озброєння та знаряддя праці населення Західної Волині IV–II тис. до Р. Х.*, 115, рис. 2: 23.

¹⁶ Віталій Конопля, “Класифікація крем'яної сировини заходу України”, *Львівський історичний музей. Наукові записки* VII (1998): 149.

¹⁷ Каленик Геренчук, ред., *Природа Ровенської області* (Львів: Вища школа, 1976), 50.

¹⁸ Каленик Геренчук, ред., *Природа Ровенської області*, 42.

¹⁹ Конопля, “Класифікація крем'яної сировини заходу України”, 149, 151, 155.

²⁰ Віталій Конопля, Віктор Баюк, і Ярослав Погоральський, “Кременевий і керамічний комплекси багатощарової пам'ятки Хрінники-1 на Волині (дослідження 2023 року)”, *Старий Луцьк. Науковий збірник XX* (2025): 156.

стрілчастим (рис. 5: 2) і скісно-прямим (рис. 6: 14) кінцями та бічними краями; однолезового вкладня до серпа (рис. 7: 15); двох різців (рис. 10: 3, 12); трьох скребків (рис. 8: 15; 9: 8, 11), останній з яких на відщепі; трьох прокруток (рис. 11: 11, 14, 15) і долотоподібного виробу (рис. 13: 10).

Осередком подібного кременевого різновиду є Мізоцька горбиста височина²¹, де забарвлення чорних у зламі конкрецій доповнюють різної ширини світло-сірі, майже білі, концентричні смужки, котрі в міру просування від її західного схилу до південно-західного краю Українського кристалічного щита стають більш контрастними²², що мимоволі створює ілюзію його належності до смугастого кшеміонковського зі Середнього Повіслення (Польща).

Цей кремій найчастіше трапляється на території витоків р. Горині (особливо в Бодаках) та в басейні р. Вілії, а його значні поклади конкрецій, з багатьма екземплярами, величиною інколи до 0,5 м, відмічені на незначній глибині поблизу сіл Листвин Дубенського району та Теремне Рівненського району Рівненської області²³.

У кременевому комплексі пам'ятки Голишів-Замчище наявні артефакти з інших різновидів сировини. Зокрема, із сірих жовен кальцит-халцедонового складу, що залягають у мергельно-крейдяній товщі нижнього сеноману між селами Козлів Тернопільської та Яруга Хмельницької областей²⁴, виготовлено чотири сокири (рис. 13: 2, 4; 15: 2, 5) та дві аналогічні (рис. 15: 1; 16: 3) – з верхньосеноманських плиткоподібних конкрецій темно-сірого, плямистого забарвлення, поширеного повсюдно в кремнисто-крейдяній підформації Середнього Подністер'я, особливо в межиріччі Студениці і Жвану²⁵.

Одна з сокир у вигляді заготовки спродукована з імпортного свецеховського кременю (рис. 13: 8), конкреції якого залягають в туронському ярусі вапняків Середнього Повіслення (Польща). Звідти вона шляхом контактів між населенням культур лійчастого посуду і трипільської потрапила в Надстир'я²⁶.

Нуклеуси представлені трьома повністю уцілілими екземплярами з радіально фасеткованими ударними площадками, які віднесено до типів конусоподібних – 98×46×51 мм (рис. 1: 8), сплюснuto-циліндричних – 60×52×24 мм (рис. 1: 1) та циліндричних – 132×85×70 мм (рис. 1: 7). На площинах сколювання наявні, відповідно, 24, 10 і 23 негативи від попередньо сколотих пластин, причому проміри довжини та ширини відокремлених в останню чергу заготовок становлять 92×11, 58×19 і 117×22 мм.

Чотири уламки таких виробів за формою подібні до циліндричних. Ними є верхня частина з прямою, радіально фасеткованою ударною площадкою – 62×57×48 мм та їх середні частини, розмірами 39–46×42–55×40–61 мм.

Серед 18 пластин виокремлено типи поперечно-поздовжніх – 107×25×17, 127×40×13 мм, поздовжньо-первинних – 84×41×14, 129×33×9, 134×38×9 мм та поздовжніх – 63×25×5, 74×20×7, 74×30×5, 83×32×11, 95×31×10, 112×19×10, 118×35×16, 122×34×9, 135×32×10, 139×37×11, 146×51×13, 154×35×10 і 162×33×9 мм.

Уламки 64 пластин віднесено до типів первинних (нижня і середня частини), поперечно-взаємонаправлених (нижня частина), поздовжньо-первинних (шість нижніх і 11 середніх частин) та поздовжніх (13 нижніх, 28 середніх і три верхні частини), що згруповані за довжиною (інтервал поділу 10 мм) і шириною (інтервал поділу 5 мм) у наступні класи промірів з відповідними кількісними показниками.

Зокрема, довжина сколів вкладається в такі її проміжки: 31–40 мм (3 екз.), 41–50 мм (7 екз.), 51–60 мм (13 екз.), 61–70 мм (16 екз.), 71–80 мм (15 екз.), 81–90 мм (8 екз.), 91–100 мм (2 екз.), а ширина, відповідно: 21–25 мм (6 екз.), 26–30 мм (24 екз.), 31–35 мм (17 екз.), 36–40 мм (10 екз.), 41–45 мм (5 екз.) і 46–50 мм (2 екз.). Товщина цих знахідок наступна: 6 мм – 2 екз., 7 мм – 3 екз., 8 мм – 6 екз., 9 мм – 11 екз., 10 мм – 15 екз., 11 мм – 10 екз., 12 мм – 7 екз., 13 мм – 4 екз., 14 мм – 1 екз., 16 мм – 1 екз., 17 мм – 2 екз., 19 мм – 1 екз. і 20 мм – 1 екз.

Знаряддя праці (195 екз.) репрезентують.

²¹ Геренчук, *Природа Ровенської області*, 50.

²² Конопля, “Класифікація крем'яної сировини заходу України”, 151–152.

²³ Маркус і Охріменко, *Озброєння та знаряддя праці населення Західної Волині IV–II тис. до Р. Х.*, 96.

²⁴ Конопля, “Класифікація крем'яної сировини заходу України”, 145.

²⁵ Конопля, “Класифікація крем'яної сировини заходу України”, 145–146.

²⁶ Віталій Конопля, “Свецеховський кремій в культурах доби каменю України”, in *Vir Bimaris. Od kujawskiego macecznika do stepów nadczarnomorskich. Studia z dziejów międzymorza bałtycko-pontyjskiego ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Koško*, ed. Marzena Szmyt, Piotr Chachlikowski et al. (Poznań: Wydawnictwo UAM, 2019), 707. (*Archaeologia Bimaris* 5).

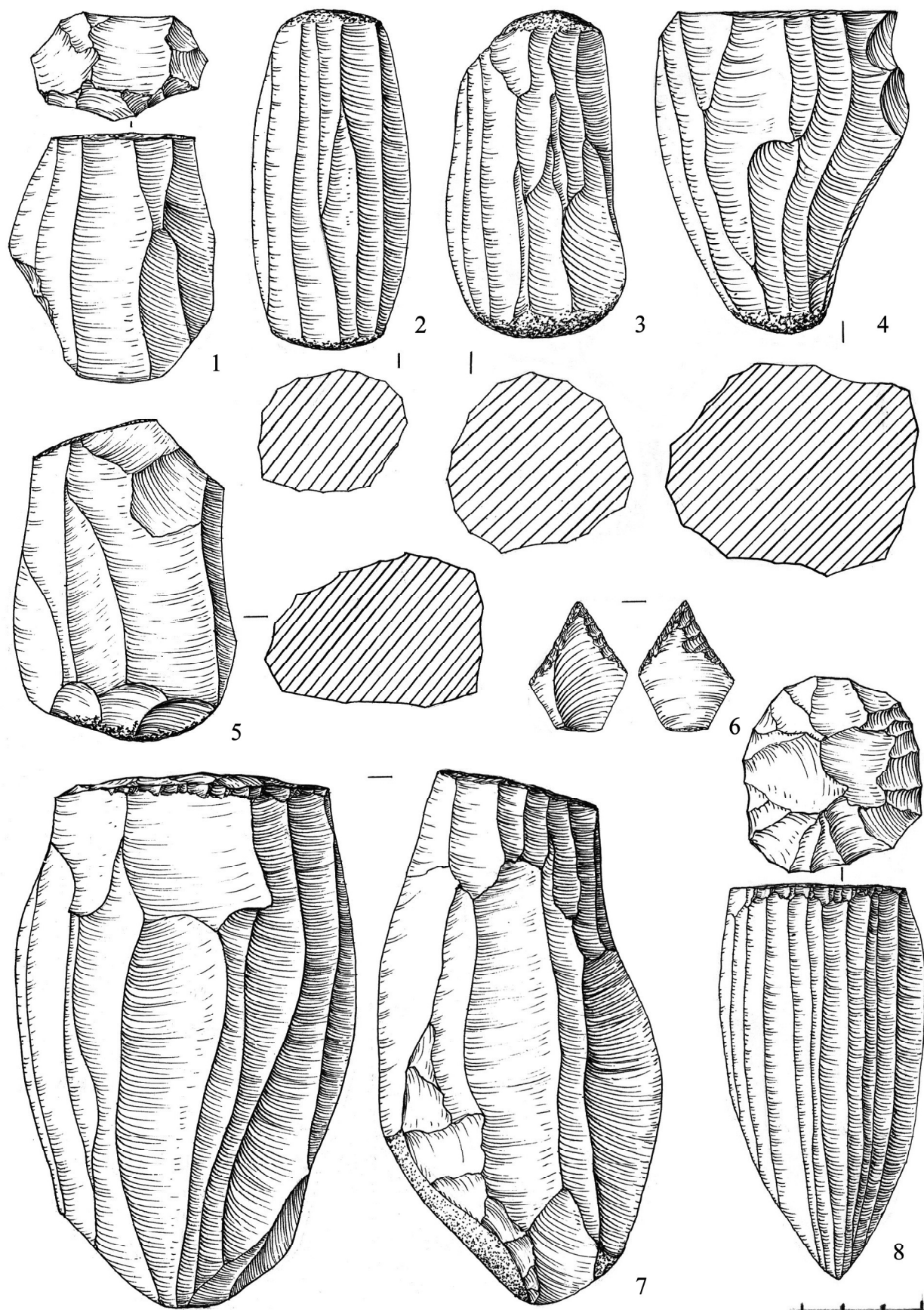

Рис. 1. Голишів-Замчище. Вироби з кременю

Однобічно ретушовані нижні частини поздовжніх пластин (3 екз.) – $43 \times 17 \times 5$ мм (рис. 5: 5), $82 \times 30 \times 9$ мм (рис. 5: 1), $100 \times 37 \times 12$ мм (рис. 5: 2), у яких ретуш, відповідно, мікрозубчаста, часткова, з обох площин; дрібно- і середньофасеткова лускоподібна в поєднанні з мікрозубчастою, суцільна, зі спинки та дрібнофасеткова лускоподібна, суцільна, зі спинки.

Двобічно ретушовані пластини (18 екз.).

Поперечно-взаємонаправлена із залишком кірки й окремими негативами від поздовжнього сколювання (ретуш мікрозубчаста, зі спинки, на лівій крайці часткова, на правій – перервиста) – $167 \times 40 \times 18$ мм (рис. 2: 1).

Поперечно-взаємонаправлена із залишком кірки (ретуш лівої крайки дрібнофасеткова лускоподібна, часткова, зі спинки і крупнофасеткова лускоподібна в поєднанні з дрібнозубчастою, часткова, з черевця, а правої – дрібнофасеткова лускоподібна і мікрозубчаста перервиста, зі спинки та крупнофасеткова струменева, часткова, з черевця) – $94 \times 44 \times 10$ мм (рис. 12: 10).

Поперечно-взаємонаправлена із залишком кірки і двома негативами від поздовжнього сколювання (ретуш зі спинки, на лівій крайці дрібно- та середньофасеткова струменева, часткова, на правій – дрібнофасеткова лускоподібна в поєднанні з мікрозубчастою, суцільна) – $79 \times 38 \times 9$ мм (рис. 12: 1).

Поздовжньо-поперечна з пікетажем на бічних краях (ретуш лівої крайки крупнофасеткова лускоподібна, перервиста, з черевця, правої – аналогічна в поєднанні із середньофасетковою, суцільна на спинці та часткова – з черевця) – $130 \times 48 \times 20$ мм (рис. 12: 11). Кінчик виробу зі сторони спинки підправлено дрібнофасетковою лускоподібною ретушшю. Крім того, на його нижній площині наявний інтенсивний полиск, що вказує на функцію артефакту в якості лошила.

Поздовжньо-первинна (ретуш зі спинки, на лівій крайці мікрозубчаста, часткова, на правій – дрібнофасеткова скісно-струменева, суцільна) – $114 \times 29 \times 11$ мм (рис. 4: 10).

Поздовжньо-первинна (ретуш зі спинки, на лівій крайці дрібно- і середньофасеткова лускоподібна, перервиста, на правій – аналогічна в поєднанні з крупнофасетковою, суцільна) – $105 \times 32 \times 13$ мм (рис. 3: 11).

Поздовжньо-первинна (ретуш мікрозубчаста, часткова, на лівій крайці з обох площин, на правій – зі спинки) – $89 \times 21 \times 8$ мм (рис. 3: 5).

Поздовжня з окремими негативами від поперечного сколювання і залишком кірки (ретуш дрібнофасеткова лускоподібна, зі спинки, на лівій крайці суцільна, на правій – перервиста) – $117 \times 30 \times 8$ мм (рис. 3: 12).

Поздовжня із залишком кірки і окремими негативами від взаємо поперечного сколювання (ретуш лівої крайки середньофасеткова лускоподібна в поєднанні з мікрозубчастою, суцільна, зі спинки, а правої – середньофасеткова лускоподібна, часткова, з обох площин) – $105 \times 40 \times 13$ мм (рис. 2: 3).

Поздовжня із залишком кірки й окремими негативами від взаємо поперечного сколювання (ретуш лівої крайки дрібно- і середньофасеткова лускоподібна, часткова, з черевця та мікро- і дрібнозубчаста, часткова, з обох площин) – $137 \times 36 \times 11$ мм (рис. 2: 2).

Поздовжня із зашліфованим верхнім кінцем (ретуш дрібно- і середньофасеткова скісно-струменева, зі спинки, на лівій крайці часткова, на правій – суцільна) – $70 \times 21 \times 7$ мм (рис. 4: 13).

Поздовжня (ретуш мікрозубчаста, суцільна, зі спинки) – $43 \times 13 \times 5$ мм (рис. 4: 5).

Поздовжня (ретуш дрібно-, середньо- і крупнофасеткова лускоподібна, зі спинки, на лівій крайці суцільна, на правій – часткова) – $70 \times 9 \times 9$ мм (рис. 4: 9).

Поздовжня (ретуш суцільна, зі спинки, на лівій крайці мікрозубчаста, на правій – дрібно- і середньофасеткова лускоподібна) – $72 \times 27 \times 11$ мм (рис. 4: 17). Основа виробу підправлена різцевим сколом.

Поздовжня (ретуш часткова, на лівій крайці дрібнофасеткова лускоподібна, зі спинки і мікрозубчаста, з черевця, а на правій – мікрозубчаста, з обох площин) – $80 \times 17 \times 5$ мм (рис. 5: 9).

Поздовжня (ретуш мікрозубчаста, суцільна, зі спинки) – $44 \times 17 \times 5$ мм (рис. 3: 1)

Дві пластини утворюють складанку. Перша з них, поперечно-взаємонаправлена із залишком кірки і окремими негативами від поздовжнього сколювання (ретуш мікрозубчаста, суцільна, зі спинки) – $137 \times 45 \times 13$ мм (рис. 2: 5). Друга – поздовжня з негативами від поперечно-взаємонаправленого сколювання (ретуш мікрозубчаста, суцільна, зі спинки) – $157 \times 35 \times 15$ мм (рис. 2: 6).

Двобічно ретушовані частини пластин (26 екз.).

Нижня поздовжньої з негативами від взаємо поперечного сколювання і залишком кірки (ретуш мікрозубчаста, на лівій крайці суцільна, зі спинки і часткова, з черевця, а на правій – часткова, зі спинки) – $54 \times 19 \times 7$ мм (рис. 4: 7).

Нижня поздовжньої з негативами від взаємо поперечного сколювання (ретуш суцільна, зі спинки, на лівій крайці дрібно- і середньофасеткова скісно-струменева у поєднанні з мікрозубчастою, а на правій – перша з них) – $108 \times 27 \times 10$ мм (рис. 3: 9).

Нижня поздовжньо-поперечної із залишком кірки (ретуш лівої крайки середньофасеткова скісно-струменева в поєднанні з дрібнофасетковою лускоподібною, суцільна, зі спинки і дрібно- та середньофасеткова лускоподібна, часткова, з черевця, а правої – дрібно-, середньо- і крупнофасеткова струменева, суцільна, зі спинки) – $109 \times 25 \times 11$ мм (рис. 3: 10).

Нижня поздовжньої із залишком кірки і негативом від поперечного сколювання (ретуш суцільна, зі спинки, на лівій крайці дрібно- і середньофасеткова скісно-струменева, на правій – аналогічна, дрібнофасеткова) – $65 \times 22 \times 7$ мм (рис. 3: 15).

Нижня поздовжньо-поперечної (ретуш суцільна, зі спинки, на лівій крайці дрібнофасеткова лускоподібна, на правій – дрібно- і середньофасеткова струменева) – $88 \times 35 \times 6$ мм (рис. 4: 11).

Нижня поздовжньої із залишком кірки (ретуш лівої крайки дрібнозубчаста, суцільна, зі спинки, правої – аналогічна, часткова, з черевця і мікрозубчаста, часткова, зі спинки) – $70 \times 29 \times 8$ мм (рис. 4: 8).

Нижня поздовжньої із залишком кірки (ретуш дрібнозубчаста, на лівій крайці суцільна, зі спинки, на правій – часткова, з обох площин) – $72 \times 30 \times 8$ мм (рис. 3: 16).

Нижня поздовжньо-первинної (ретуш дрібно- і середньофасеткова скісно-струменева, суцільна, зі спинки) – $53 \times 34 \times 7$ мм (рис. 3: 3).

Нижня поздовжньо-первинної (ретуш середньо- і крупнофасеткова скісно-струменева, зі спинки, на лівій крайці часткова, на правій – суцільна) – $73 \times 32 \times 14$ мм (рис. 4: 12).

Нижня поздовжньої (ретуш мікрозубчаста, зі спинки, на лівій крайці часткова, на правій – суцільна) – $62 \times 20 \times 5$ мм (рис. 4: 2).

Нижня поздовжньої (ретуш мікрозубчаста, суцільна, з черевця) – $41 \times 13 \times 3$ мм (рис. 3: 2).

Нижня поздовжньої (ретуш суцільна, зі спинки, на лівій крайці середньо- і крупнофасеткова скісно-струменева в поєднанні з дрібнофасетковою лускоподібною, на правій – остання з них) – $80 \times 34 \times 9$ мм (рис. 3: 13).

Нижня поздовжньої (ретуш мікрозубчаста, зі спинки, на лівій крайці часткова, на правій – суцільна) – $66 \times 27 \times 8$ мм (рис. 4: 3).

Нижня поздовжньої (ретуш зі спинки, на лівій крайці дрібнофасеткова скісно-струменева, часткова, на правій – аналогічна, дрібно-, середньо- та крупнофасеткова) – $57 \times 16 \times 5$ мм (рис. 4: 6).

Нижня поздовжньої з пікетажем на нижньому кінці (ретуш суцільна, зі спинки, на лівій крайці середньофасеткова скісно-струменева у поєднанні з дрібнофасетковою лускоподібною, на правій – скісно-струменева середньо- і крупнофасеткова в поєднанні з дрібно- і середньофасетковою лускоподібною) – $68 \times 31 \times 12$ мм (рис. 4: 4).

Середня поздовжньої з негативами від поперечно-взаємонаправленого сколювання (ретуш дрібнозубчаста, суцільна, зі спинки) – $45 \times 22 \times 11$ мм (рис. 3: 7).

Середня поздовжньої (ретуш суцільна, зі спинки, на лівій крайці дрібнозубчаста, на правій – мікрозубчаста) – $30 \times 43 \times 9$ мм (рис. 2: 4).

Середня поздовжньої (ретуш на лівій крайці дрібнозубчаста, суцільна, зі спинки, на правій – аналогічна, зі спинки і дрібнофасеткова лускоподібна, часткова, з черевця) – $53 \times 23 \times 7$ мм (рис. 3: 6). Нижній поперечний кінець знахідки підправлено різцевим сколом.

Середня поздовжньої (ретуш мікрозубчаста, суцільна, зі спинки) – $60 \times 41 \times 10$ мм (рис. 4: 1).

Середня поздовжньо-поперечної із залишком кірки (ретуш середньо- і крупнозубчаста, суцільна, зі спинки) – $62 \times 27 \times 14$ мм (рис. 3: 8).

Середня поздовжньої (ретуш суцільна, зі спинки, на лівій крайці середньо- і крупнофасеткова скісно-струменева, на правій – аналогічна, дрібно- і середньофасеткова) – $63 \times 34 \times 7$ мм (рис. 4: 14).

Верхня поздовжньо-поперечної (ретуш мікрозубчаста, часткова, зі спинки) – $40 \times 26 \times 5$ мм (рис. 3: 4).

Верхня поздовжньої з двома негативами від поперечного сколювання і залишком кірки (ретуш мікрозубчаста, зі спинки, на лівій крайці суцільна, на правій – часткова) – $84 \times 17 \times 8$ мм (рис. 4: 16).

Верхня поздовжньо-первинної з негативами від поперечного сколювання (ретуш лівої крайки дрібнозубчаста, суцільна, з черевця, а правої – дрібно- і середньофасеткова лускоподібна, часткова, зі спинки, і аналогічна, середньо- і крупнофасеткова, часткова, з черевця) – $76 \times 34 \times 12$ мм (рис. 4: 15).

Верхня поздовжньої (ретуш суцільна, зі спинки, на лівій крайці мікрозубчаста, на правій – дрібно- і середньофасеткова струменева в поєднанні з дрібнозубчастою) – $69 \times 37 \times 10$ мм (рис. 3: 14).

ТАБЛИЦІ

Табл. 1. Голишів-Замчище. Довжина пластин за класами промірів (сукупно із заготовками для знарядь праці).

№ п/п	Тип пластини	41-50	51-60	61-70	71-80	81-90	91-100	101-110	111-120	121-130	131-140	141-150	151-160	161-170	171-180	Разом
1	I								1							1
2	II	1					1							1		3
3	III				1											1
4	IV				1			1	1		2					5
5	V				2								1			3
6	VI			1	1		3	1								6
7	VII		1	1	1			2		2						7
8	VIII		2	3	2	3		1	2	1	1					15
9	IX		1		1		1	1			1				1	6
10	X	3	2	5	7	2	3	1	2	2	2	1	1	1		32
Разом		4	6	10	16	5	8	7	6	5	6	1	2	2	1	79

Табл. 2. Голишів-Замчище. Ширина пластин (сукупно із заготовками для знарядь праці) за класами промірів та їхній розподіл за технологічними групами.

№ п/п	Тип	11-15	16-20	21-25	26-30	31-35	36-40	40-45	46-50	51-55	Разом
1	I								1		1
2	II			1			1	1			3
3	III			1							1
4	IV			1			3	1			5
5	V					2	1				3
6	VI			1	1	3	1				6
7	VII			2	3		1		1		7
8	VIII			5	3	3	2	2			15
9	IX		2	1	1	1			1		6
10	X	1	8	7	5	8	2			1	32
Разом		1	10	19	13	17	11	4	3	1	79
Назва групи		Пластинки		Пластини		Макро-пластини		Супер-пластини		-	
Разом		11		32		28		8		79	
Відсотки		14%		41%		35%		10%		100 %	

Табл. 3. Голишів-Замчище. Довжина знарядь праці на пластинах за класами промірів.

№ п/ п	Тип плас- тин	41-50	51-60	61-70	71-80	81-90	91-100	101-110	111-120	121-130	131-140	151-160	161-170	171-180	Разом
1	I								1						1
2	II	1					1						1		3
3	III				1										1
4	IV				1			1	1		2				5
5	V				2							1			3
6	VI			1	1		3	1							6
7	VII		1	1	1			1		1					5
8	VIII		2	3	2	2		1	2						12
9	IX		1		1		1	1			1			1	6
10	X	3	2		5	1	2	1		1					19
Разом		4	6	9	14	3	7	6	4	2	3	1	1	1	61

Табл. 4. Голишів-Замчище. Ширина знарядь праці на пластинах за класами промірів та їхній розподіл за технологічними групами.

№ п/п	Тип	11-15	16-20	21-25	26-30	31-35	36-40	41-45	46-50	Разом
1	I								1	1
2	II			1			1	1		3
3	III			1						1
4	IV			1			3			5
5	V					2	1			3
6	VI			1	1	3	1			6
7	VII			1	3				1	5
8	VIII			5	3	2	1	1		12
9	IX		2	1	1	1			1	6
10	X	1	6	6	4	1	1			19
Разом		1	8	17	12	9	8	3	3	61
Назва групи		Пластики		Пластини		Макро- пластини		Супер- пластини		-
Разом		9		29		17		6		61
Відсотки		15%		48%		28%		9%		100%

Табл. 5. Голишів-Замчище. Ширина уламків пластин (сукупно із заготовками для знарядь праці) за класами промірів та їхній розподіл за технологічними групами*

№ п/п	Тип і підтип	11-15	16-20	21-25	26-30	31-35	36-40	41-45	46-50	Разом
1	Ia				1					1
2	Iб					1				1
3	IIIa							1		1
4	IVa		1					1		2
5	IVб	1								1
6	Va				1		1			2
7	VIa			2						2

* Літерами *a*, *б* і *в* відповідно позначені нижні, середні та верхні частини пластин.

8	VIб				2					2
9	VIв		1			1				2
10	VIIa				2	2				4
11	VIIб		1							1
12	VIIв		1		1					2
13	VIIIa		1	1	4	3	1	1		11
14	VIIIб		1	1	6	3	1			12
15	VIIIв					1				1
16	IXa				2					2
17	Xa	1	4	3	13	7	4	2	2	41
18	Xб		1	5	12	11	6	3		38
19	Xв		2	4	2		1			9
Разом		2	13	21	46	29	14	8	2	135
Назва групи		Плас-тинки		Плас-тини		Макро-плас-тини		Супер-плас-тини		
Разом		15		67		43		10		135
Відсотки		11%		50%		32%		7%		100%

Табл. 6. Голишів-Замчище. Довжина уламків пластин за класами промірів у складі знарядь праці.

№ п/п	Тип і підтип	21-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-90	91-100	101-110	131-140	Разом
1	IVa				1				1			2
2	IVб			1								1
3	Va								1	1		2
4	VIa					1				1		2
5	VIб					1	1					2
6	VIв						1	1				2
7	VIIa					1	1	1		1		4
8	VIIб			1								1
9	VIIв		2									2
10	VIIIa				2	1	2					5
11	VIIIб						1					1
12	VIIIв							1				1
13	IXa					1	1					2
14	Xa			4	4	8	2	5	1	2	2	28
15	Xб	1		3	4	1	1					10
16	Xв	1		1	2	2						6
17	Разом	2	2	10	13	16	10	8	3	5	2	71

Табл. 7. Голишів-Замчище. Ширина уламків пластин за класами промірів та їхній розподіл за технологічними групами у складі знарядь праці.

№ п/п	Тип і підтип	11-15	16-20	21-25	26-30	31-35	36-40	41-45	Разом
1	IVa		1					1	2
2	IVб	1							1
3	Va				1		1		2
4	VIa			2					2
5	VIб				2				2
6	VIв		1			1			2
7	VIIa				2	2			2
8	VIIб			1					1

9	VIв		1		1				2
10	VIIa				2	2			4
11	VIIб		1						1
12	VIIв		1		1				2
13	VIIIa		1	1	4	3	1	1	11
14	VIIIб		1	1	6	3	1		12
15	VIIIв					1			1
16	IXa				2				2
17	Xa	1	4	3	13	7	4	2	41
18	Xб		1	5	12	11	6	3	38
19	Xв		2	4	2		1		9
Разом		2	13	21	46	29	14	8	135
Назва групи		Плас-тинки		Плас-тини		Макро-плас-тини		Супер-плас-тини	
Разом		15		67		43		10	
Відсотки		11%		50%		32%		7%	
								100%	

Табл. 8. Голишів-Замчище. Параметри ретушованих відщепів.

Довжина, мм	Кількість	Ширина, мм	Кількість	Товщина, мм	Кількість
31-35	2	21-25	1	5	1
36-40	1	26-30	2	6	1
46-50	2	31-35	9	7	1
51-55	1	36-40	5	8	2
56-60	6	46-50	4	9	2
61-65	4	51-55	4	10	3
71-75	4	66-70	1	11	3
76-80	4			12	1
86-90	1			13	2
101-105	1			15	3
				16	3
				18	1
				19	1
				21	1
Min/max: 32/102		Min/max: 23/69		22	1

Табл. 9. Голишів-Замчище. Параметри ретушованих пластин.

Довжина, мм	Кількість	Ширина, мм	Кількість	Товщина, мм	Кількість
41-50	2	11-15	1	5	2
61-70	2	16-20	2	7	1
71-80	4	21-25	2	8	3
81-90	1	26-30	5	9	2
91-100	1	31-35	1	10	1
101-110	1	36-40	4	11	4
111-120	2	41-45	2	13	2
121-130	1	46-50	1	15	1
131-140	2			18	1
151-160	1			20	1
161-170	1				
Min/max: 43/167		Min/max: 13/48			

Табл. 10. Голишів-Замчище. Параметри одно- та двобічно ретушованих уламків пластин.

Довжина, мм	Кількість	Ширина, мм	Кількість	Товщина, мм	Кількість
21-30	1	11-15	1	3	1
31-40	1	16-20	5	5	4
41-50	3	21-25	4	6	1
51-60	5	26-30	7	7	5
61-70	8	31-35	7	8	4
71-80	4	36-40	3	9	3
81-90	3	41-45	2	10	3
91-100	2			11	2
101-110	2			12	3
				14	2
Min/max: 30/109		Min/max: 13/43		19	1

Табл. 11. Голишів-Замчище. Параметри відщепових сколів для скребків.

Довжина, мм	Кількість	Ширина, мм	Кількість	Товщина, мм	Кількість
31-40	1	25-30	1	7	1
46-50	2	31-35	7	8	2
51-55	1	36-40	4	9	1
56-60	4	46-50	2	10	3
61-65	3	51-55	3	11	2
71-75	3	66-70	1	12	1
76-80	3			13	2
101-105	1			15	2
				17	1
				19	1
				21	1
Min/max: 35/102		Min/max: 30/69		22	1

Табл. 12. Голишів-Замчище. Параметри уламків пластин для різців.

Довжина, мм	Кількість	Ширина, мм	Кількість	Товщина, мм	Кількість
41-50	6	10-15	1	5	1
51-60	4	16-20	4	7	2
61-70	4	21-25	7	8	9
71-80	5	26-30	10	9	7
81-90	4	31-35	2	10	1
91-100	1	36-40	1	11	3
101-110	1	41-45	1	12	2
131-140	1			13	1
45-85	23	15-30	22		
Min/max: 44/132		Min/max: 15/42			

Нижня поперечно-взаємонаправленої з окремими негативами від поздовжнього сколювання (ретуш зі спинки, дрібно- і середньофасеткова лускоподібна, на лівій крайці перервиста, на правій – суцільна) – $92 \times 39 \times 19$ мм (рис. 12: 5). Бічні краї виробу зашліфовані, що дає підставу вважати його розбивачем шкіри, пов'язаним із чинбарством.

Пластины з ретушованими скісно-поперечним кінцем і бічними краями (10 екз.).

Первинна з негативом від поздовжнього сколювання (ретуш середньо- і крупнофасеткова скісно-струменева, зі спинки, на лівій крайці суцільна, на правій – часткова, на поперечному кінці – дрібнофасеткова струменева) – $68 \times 32 \times 6$ мм (рис. 6: 5).

Поздовжньо-первинна (ретуш зі спинки, дрібнофасеткова лускоподібна на поперечному кінці, на лівій крайці дрібнозубчаста, суцільна, а на правій – дрібно- і середньофасеткова лускоподібна, перервиста) – $67 \times 30 \times 9$ мм (рис. 6: 7).

Поздовжньо-первинна (ретуш правої крайки дрібнофасеткова струменева, суцільна, зі спинки) – $119 \times 42 \times 12$ мм. Поперечний кінець підправлений з черевця різцевим сколом і мікрозубчастою ретушшю на спинці (рис. 7: 12).

Поздовжня із залишком кірки (ретуш поперечного кінця дрібно- і середньофасеткова лускоподібна, а на крайках аналогічна, в поєднанні з мікрозубчастою, суцільна, зі спинки) – $133 \times 48 \times 14$ мм (рис. 6: 14).

Поздовжня із залишком кірки (ретуш поперечного кінця дрібнофасеткова лускоподібна, а крайок – дрібно- і середньофасеткова скісно-струменева, суцільна, зі спинки) – $102 \times 25 \times 6$ мм (рис. 7: 13).

Поздовжньо-первинна (ретуш поперечного кінця дрібнофасеткова лускоподібна, з обох площин, лівої крайки – дрібнофасеткова лускоподібна у поєднанні з дрібнофасетковою скісно-струменевою, суцільна, зі спинки). Правий бічний край оброблено різцевим сколом – $53 \times 24 \times 7$ мм (рис. 8: 1).

Поздовжньо-поперечна (ретуш поперечного кінця і лівої крайки дрібно- і середньофасеткова скісно-струменева, суцільна, зі спинки) – $57 \times 22 \times 7$ мм (рис. 7: 10).

Поздовжня (ретуш середньофасеткова скісно-струменева, зі спинки, на поперечному кінці і лівій крайці – суцільна, на правій – часткова) – $43 \times 17 \times 5$ мм (рис. 12: 9).

Поздовжня (ретуш дрібно- і середньофасеткова лускоподібна, зі спинки, на поперечному кінці суцільна, на крайках – часткова) – $85 \times 22 \times 6$ мм (рис. 6: 6).

Поздовжня (ретуш поперечного кінця і крайок дрібно- і середньофасеткова скісно-струменева, суцільна, зі спинки) – $92 \times 19 \times 7$ мм (рис. 7: 14).

Частини пластин із ретушованими скісно-поперечним кінцем і бічними краями (2 екз.).

Нижня поздовжньої (ретуш поперечного кінця дрібно- і середньофасеткова лускоподібна, правої крайки – аналогічна на черевці, а на спинці – у поєднанні з мікрозубчастою, яка на лівій крайці нанесена суцільно, зі спинки) – $132 \times 32 \times 8$ мм (рис. 6: 12).

Верхня поздовжньої (ретуш скісно-струменева, суцільна, зі спинки, на поперечному кінці і лівій крайці дрібнофасеткова, на правій – середньофасеткова) – $63 \times 30 \times 7$ мм (рис. 6: 8).

Відщепи з ретушованими поперечним кінцем і бічними краями (3 екз.).

Поздовжньо-поперечний (ретуш зі спинки, на поперечному кінці крупнофасеткова лускоподібна, на крайках аналогічна, дрібнофасеткова, на лівій – суцільна, на правій – часткова) – $56 \times 31 \times 11$ мм (рис. 6: 10).

Поздовжній із поперечно-взаємонаправленими негативами від сколювання і залишком жовтової кірки (ретуш поперечного кінця дрібнофасеткова струменева, лівої крайки – дрібнозубчаста, часткова, з обох площин, а правої – середньозубчаста, суцільна, зі спинки) – $90 \times 48 \times 16$ мм (рис. 6: 13).

Поздовжній (ретуш дрібнофасеткова скісно-струменева, зі спинки, на поперечному кінці і правій крайці – суцільна, на лівій – часткова) – $39 \times 30 \times 5$ мм (рис. 5: 4).

Поздовжня пластина з ретушованими поперечним кінцем і бічними краями (ретуш на усіх мікрозубчаста, суцільна, зі спинки) – $62 \times 22 \times 5$ мм (рис. 7: 2).

Нижня частина **поздовжньої пластини з ретушованими прямим поперечним кінцем і бічним краєм** (ретуш на обох дрібнофасеткова лускоподібна, суцільна, зі спинки) – $55 \times 24 \times 5$ мм (рис. 7: 3).

Нижня частина **поздовжньої пластини з ретушованими прямим поперечним кінцем** (ретуш дрібнофасеткова лускоподібна, часткова, зі спинки) **і бічними краями** (ретуш мікрозубчаста, зі спинки, на лівій крайці часткова, на правій – суцільна) – $55 \times 23 \times 6$ мм (рис. 7: 4).

Пластины з ретушованими стрілочастим кінцем і бічними краями (15 екз.).

Первинна (ретуш середньо- і крупнофасеткова скісно-струменева, суцільна, зі спинки) – 120×46×10 мм (рис. 5: 11).

Поздовжньо-первинна (ретуш дрібно- і середньофасеткова скісно-струменева, суцільна, зі спинки) – 73×25×8 мм (рис. 6: 1).

Поперечно-взаємонаправлена (відокремлена із сокири) з частково уцілілою зашліфованою ділянкою (ретуш дрібно- і середньофасеткова струменева, суцільна, зі спинки, на лівій крайці скісна, на правій – пряма) – 74×23×8 мм (рис. 5: 13).

Поздовжня з окремими негативами від поперечного сколювання і залишком кірки (ретуш лівої крайки дрібнофасеткова скісно-струменева, а правої – крупнофасеткова в поєднанні з дрібнофасетковою лускоподібною, частковою, зі спинки та дрібно- і середньофасетковою лускоподібною, частковою, з черевця) – 79×28×7 мм (рис. 5: 3).

Поздовжня із залишком кірки (ретуш середньофасеткова скісно-струменева, зі спинки, на лівій крайці часткова, на правій – суцільна) – 100×30×11 мм (рис. 5: 8).

Поздовжня із залишком кірки (ретуш зі спинки, на лівій крайці дрібно-, середньо- і крупнофасеткова пряма струменева та скісно-струменева, суцільна, на правій – аналогічна в поєднанні на кінчику з дрібно- і середньофасетковою лускоподібною, перервиста) – 172×33×15 мм (рис. 5: 10).

Поздовжня із залишком кірки (ретуш дрібнофасеткова лускоподібна, на лівій крайці часткова, з обох площин, на правій – суцільна, зі спинки) – 53×20×8 мм (рис. 7: 8).

Поздовжня з двома негативами від поперечного сколювання (ретуш дрібнозубчаста, суцільна, зі спинки) – 70×27×8 мм (рис. 6: 3).

Поздовжня з окремими негативами від поперечно-взаємонаправленого сколювання (ретуш на спинці дрібно- і середньофасеткова струменева, суцільна, на черевці – дрібно- і середньофасеткова лускоподібна, часткова) – 72×31×14 мм (рис. 12: 8).

Поздовжня (ретуш лівої крайки дрібнофасеткова лускоподібна, суцільна на спинці і часткова на черевці, а правої – аналогічна, дрібно- та середньофасеткова, суцільна, зі спинки) – 77×30×5 мм (рис. 5: 7).

Поздовжня (ретуш дрібнофасеткова скісно-струменева, суцільна, зі спинки) – 63×25×7 мм (рис. 6: 2).

Поздовжня (ретуш дрібно-, середньо- і крупнофасеткова скісно-струменева, з обох площин, на спинці суцільна, на черевці – часткова) – 80×25×7 мм. Основа виробу підправлена з черевця середньо- і крупнофасетковою лускоподібною ретушню. Цілком можливо, що він міг слугувати вістря до дротика (рис. 6: 9).

Поздовжня з відбитим кінчиком (ретуш дрібно-, середньо- і крупнофасеткова скісно-струменева, суцільна, зі спинки) – 101×29×9 мм (рис. 5: 12).

Поздовжні пластины з ретушованими стрілочастим кінцем і бічними краями (дві верхні частини), розмірами 54×18×5 мм та 56×17×6 мм, у першій з яких ретуш дрібно-, середньо- та крупнофасеткова скісно-струменева, зі спинки, на лівій крайці часткова, на правій – суцільна (рис. 6: 11), а в другій – мікрозубчаста, на лівій крайці суцільна, зі спинки і часткова, з черевця, на правій – часткова, з обох площин (рис. 5: 6).

Однобічно ретушовані відщепи (2 екз.): поперечно-поздовжній (ретуш середньо- і крупнофасеткова лускоподібна, суцільна, з обох площин) – 60×33×9 мм (рис. 7: 9) та із суцільним негативом, який відокремлено з ударної площадки нуклеуса (ретуш крупнозубчаста, суцільна, зі спинки) – 72×40×16 мм (рис. 12: 2).

Двобічно ретушовані відщепи (2 екз.): біпоздовжній із залишком кірки (ретуш суцільна, зі спинки, на лівій крайці дрібно- і середньозубчаста, на правій – середньо- та крупнозубчаста) – 62×46×15 мм (рис. 7: 7) та поздовжній з окремими негативами від поперечного сколювання (ретуш зі спинки, на лівій крайці дрібнофасеткова скісно-струменева, суцільна, на правій – мікрозубчаста, часткова) – 80×51×18 мм (рис. 12: 12).

Скребки (30 екз.), заготовками для яких стали поздовжньо-первинна пластина – 58×22×9 мм (рис. 8: 7), верхні частини поздовжніх пластин – 25×22×5 мм (рис. 13: 7) і 45×26×7 мм (рис. 8: 11) та п'ять відщепів: поперечно-поздовжній із залишком кірки – 74×69×16 мм (рис. 9: 13), поздовжньо-поперечний – 47×35×13 мм (рис. 8: 6), аналогічний з ударної площадки нуклеуса – 73×47×15 мм (рис. 9: 6) і два поздовжні – 54×32×7 мм (рис. 8: 3) та 80×47×11 мм (рис. 8: 17).

Решта цих знарядь праці виготовлена на повторно використаних (реутилізованих) пластинчасто-відщепових сколах з вторинною обробкою, якими є:

Однобічно ретушована поперечно-взаємонаправлена із залишком кірки пластина (ретуш мікрозубчаста, часткова, зі спинки) – $47 \times 22 \times 8$ мм (рис. 8: 13).

Двобічно ретушовані пластини (5 екз.): поздовжньо-первинна (ретуш дрібно- і середньофасеткова струменева, суцільна, зі спинки) – $84 \times 28 \times 10$ мм (рис. 9: 7); поздовжньо-поперечна із зашліфованим нижнім кінцем (ретуш дрібнофасеткова лускоподібна, суцільна, зі спинки) – $75 \times 26 \times 7$ мм (рис. 9: 8); поздовжньо-поперечна із залишком кірки (ретуш крупнофасеткова струменева, суцільна, зі спинки) – $105 \times 35 \times 12$ мм (рис. 9: 10); поздовжня із залишком кірки (ретуш середньо- і крупнофасеткова скісно-струменева, суцільна, із спинки) – $71 \times 20 \times 8$ мм (рис. 6: 4) і поздовжня (ретуш дрібно- і середньофасеткова лускоподібна, перервиста, зі спинки) – $126 \times 34 \times 12$ мм (рис. 8: 15).

Двобічно ретушовані нижня частина поздовжньої (ретуш середньо- і крупнофасеткова струменева, на лівій крайці – часткова, з обох площин, на правій – суцільна, зі спинки) – $70 \times 35 \times 15$ мм (рис. 13: 3) та верхня частина поздовжньо-первинної (ретуш середньо- і крупнофасеткова струменева, суцільна, зі спинки) – $82 \times 32 \times 10$ мм (рис. 9: 9) пластин.

Однобічно ретушовані відщепи (6 екз.): поздовжньо-взаємо поперечний із залишком кірки (ретуш середньо- і крупнофасеткова струменева, суцільна, зі спинки) – $57 \times 30 \times 19$ мм (рис. 8: 12); поперечний з ударної площадки нуклеуса (ретуш дрібно- і середньофасеткова скісно-струменева, часткова, зі спинки) – $56 \times 34 \times 11$ мм (рис. 8: 5); поздовжньо-поперечний із залишком кірки (ретуш середньо- і крупнофасеткова лускоподібна, суцільна, з черевця) – $60 \times 37 \times 8$ мм (рис. 8: 4); поздовжній з окремими негативами від поперечного сколювання (ретуш дрібнофасеткова, лускоподібна, часткова, з черевця) – $35 \times 54 \times 9$ мм (рис. 9: 4); поздовжній із залишком кірки (ретуш дрібнофасеткова лускоподібна, суцільна, зі спинки) – $50 \times 31 \times 8$ мм (рис. 8: 2) і поздовжній (ретуш дрібно- і середньофасеткова лускоподібна, суцільна, зі спинки) – $62 \times 33 \times 10$ мм (рис. 8: 9).

Двобічно ретушовані відщепи (7 екз.): первинний (ретуш крупнофасеткова лускоподібна, зі спинки, на лівій крайці – суцільна, на правій – часткова) – $60 \times 40 \times 13$ мм (рис. 8: 10); поперечно-взаємонаправлений із залишком кірки (ретуш мікрозубчаста, суцільна, зі спинки) – $76 \times 40 \times 21$ мм (рис. 8: 16); поздовжньо-поперечний із залишком кірки (ретуш лівої крайки дрібнозубчаста, перервиста, зі спинки, правої – дрібно- і середньофасеткова лускоподібна, часткова, з черевця) – $63 \times 34 \times 10$ мм (рис. 9: 14); поздовжньо-первинний (ретуш крупнофасеткова лускоподібна, часткова, зі спинки) – $80 \times 55 \times 12$ мм (рис. 9: 12); поздовжньо-поперечний із залишком кірки (ретуш крупнофасеткова лускоподібна, зі спинки, на лівій крайці – суцільна, на правій часткова) – $72 \times 38 \times 15$ мм (рис. 8: 14); поперечно-первинний (ретуш лівої крайки дрібнофасеткова лускоподібна, часткова, з обох площин, правої – середньо- і крупнофасеткова струменева, часткова, зі спинки) – $102 \times 52 \times 22$ мм (рис. 9: 11) та поздовжній (ретуш дрібно-, середньо- і крупнофасеткова лускоподібна, суцільна, зі спинки) – $63 \times 34 \times 10$ мм (рис. 8: 8).

Окремішню позицію у складі цієї групи артефактів займає виріб на поздовжньо-первинній пластині – $78 \times 38 \times 15$ мм (рис. 13: 1), основа якого підправлена різцевими сколами. Функціонально його можна пов'язувати або зі скребком, що має відповідну обробку на верхньому кінці, або із серединним різцем, функціонально перепрофільованим шляхом утилізації першого.

Вкладні до серпів із симетричним полиском лез (6 екз.).

Однолезовий (ретуш середньо- і крупнофасеткова струменева, суцільна, зі спинки) на поздовжньо-взаємо поперечний із залишком кірки пластини – $115 \times 38 \times 12$ мм. Інший бічний край сколу підправлено з черевця частково нанесеною, дрібнофасетковою лускоподібною ретушшю (рис. 7: 11).

Однолезовий (ретуш, як і на протилежній крайці, середньо- та крупнофасеткова скісно-струменева, суцільна, зі спинки) на нижній частині поздовжньо-поперечної пластини – $68 \times 27 \times 9$ мм (рис. 7: 15).

Однолезовий (ретуш дрібно- і середньофасеткова скісно-струменева, суцільна, зі спинки) на нижній частині поздовжньої пластини – $104 \times 30 \times 9$ мм (рис. 7: 5).

Однолезовий (ретуш дрібнозубчаста, суцільна, зі спинки) на верхній частині поздовжньо-поперечної пластини – $38 \times 17 \times 5$ мм (рис. 12: 7).

Однолезовий на нижній частині аналогічної пластини (ретуш дрібно- і середньозубчаста, суцільна, зі спинки) – $104 \times 29 \times 11$ мм. Скісно-поперечний кінець артефакта оброблено крутою, середньо- та крупнофасетковою лускоподібною ретушшю (рис. 7: 6).

Дволезовий на поздовжній пластині (ретуш лівої крайки дрібно- і середньофасеткова скісно-струменева, суцільна, зі спинки, а правої – дрібнозубчаста, суцільна, зі спинки та часткова, з черевця) – $78 \times 37 \times 11$ мм (рис. 7: 1).

Різці (29 екз.) характеризують такі типи:

Кутові: на двобічно ретушованій поздовжньо-поперечній пластині із залишком кірки (ретуш мікрозубчаста, суцільна, зі спинки) – $67 \times 22 \times 10$ мм (рис. 11: 3); на двобічно ретушованій нижній частині поздовжньо-поперечної пластини з взаємонаправленими негативами від сколювання та залишком кірки (ретуш крупнозубчаста, зі спинки) – $92 \times 42 \times 13$ мм (рис. 10: 5); на двобічно ретушованій середній частині поздовжньої пластини (ретуш середньо- і крупнофасеткова скісно-струменева, зі спинки) – $52 \times 23 \times 8$ мм (рис. 11: 2).

Скісно-кутовий на поздовжньо-поперечній пластині із залишком кірки – $98 \times 38 \times 14$ мм (рис. 10: 8).

Бічні: на нижній частині поздовжньої пластини – $105 \times 26 \times 9$ мм (рис. 10: 14); на однолезовому вкладні до серпа із симетричним полиском (ретуш мікрозубчаста, суцільна, зі спинки) – $44 \times 23 \times 8$ мм, заготовкою якого є середня частина поздовжньої пластини (рис. 10: 9); на однобічно ретушованій нижній частині аналогічної пластини (ретуш мікрозубчаста, на спинці – часткова, на черевці – суцільна) – $132 \times 32 \times 8$ мм (рис. 10: 11); на нижніх частинах двобічно ретушованих поздовжніх пластин (ретуш зі спинки, на лівій крайці дрібнофасеткова лускоподібна, на правій – дрібнозубчаста) – $77 \times 30 \times 9$ мм (рис. 11: 6) та (ретуш середньо- і крупнофасеткова скісно-струменева, зі спинки) – $53 \times 23 \times 8$ мм (рис. 11: 8).

Подвійно-кутові: на нижній частині поздовжньої пластини – $48 \times 23 \times 9$ мм (рис. 12: 4); на однобічно ретушованих середній частині поздовжньо-первинної з негативом від поперечного сколювання (ретуш мікрозубчаста, зі спинки) – $77 \times 29 \times 12$ мм (рис. 10: 1) та нижній частині поздовжньої (ретуш середньофасеткова скісно-струменева, зі спинки) – $45 \times 18 \times 8$ мм (рис. 9: 3) пластин; на двобічно ретушованій поздовжній пластині (ретуш суцільна, зі спинки, на лівій крайці дрібно- і середньофасеткова скісно-струменева, на правій – аналогічна, у поєднанні з мікрозубчастою) – $57 \times 20 \times 7$ мм (рис. 11: 1); на двобічно ретушованій нижній частині поздовжньої пластини з різцевим сколом на поперечному кінці (ретуш лівої крайки дрібнозубчаста, суцільна, зі спинки, а правої – мікрозубчаста, з черевця) – $84 \times 26 \times 8$ мм (рис. 10: 3).

Серединні: на нижній частині поздовжньо-первинної пластини – $59 \times 18 \times 11$ мм (рис. 10: 7); на нижніх частинах поздовжніх пластин – $82 \times 30 \times 11$ мм (рис. 10: 6) і $85 \times 37 \times 12$ мм (рис. 10: 12); на однобічно ретушованих нижніх частинах поздовжньої з окремими негативами від поперечного сколювання (ретуш мікрозубчаста, суцільна, зі спинки) – $73 \times 32 \times 8$ мм (рис. 10: 4) і поздовжньої (ретуш дрібнофасеткова лускоподібна, зі спинки) пластин – $62 \times 29 \times 10$ мм (рис. 11: 7); середній частині аналогічної (ретуш середньо- і крупнофасеткова скісно-струменева, суцільна, зі спинки) – $82 \times 23 \times 9$ мм (рис. 10: 13) та нижній частині поздовжньо-первинної (ретуш дрібно- і середньофасеткова лускоподібна, зі спинки) – $65 \times 28 \times 9$ мм (рис. 10: 2) пластин; на двобічно ретушованих двох нижніх частинах поздовжніх пластин, з ретушню, відповідно, з черевця, на лівій крайці дрібнофасетковою лускоподібною, на правій – мікрозубчастою (рис. 11: 9) та мікрозубчастою, зі спинки (рис. 11: 4), з розмірами $62 \times 30 \times 9$ мм і $65 \times 22 \times 8$ мм, а також двох середніх частинах аналогічних пластин з ретушню мікрозубчастою, зі спинки (рис. 10: 10) та дрібнофасетковою лускоподібною на лівій і аналогічною середньофасетковою на правій, нанесеною зі спинки (рис. 9: 5) – $45 \times 19 \times 5$ мм і $72 \times 26 \times 9$ мм.

Протилежно-кінцеві різці:

Бічний + кутовий на середній частині поздовжньої пластини – $56 \times 22 \times 8$ мм (рис. 11: 5).

Скісно-кутовий + серединний на однобічно ретушованій середній частині поздовжньо-первинної пластини (ретуш мікрозубчаста, з черевця) – $71 \times 19 \times 11$ мм (рис. 12: 3).

Подвійно-кутовий + бічний на середній частині поздовжньої пластини – $45 \times 22 \times 7$ мм (рис. 9: 1).

Подвійно-бічний + подвійно-кутовий на середній частині поздовжньої пластини з негативами від поперечно-взаємонаправленого сколювання і залишком кірки – $44 \times 15 \times 7$ мм (рис. 9: 2).

Для продукування **прокруток** (7 екз.) повторно використано:

Поздовжньо-первинну пластину з ретушованими скісно-поперечним кінцем (ретуш дрібно- і середньофасеткова лускоподібна, зі спинки і декілька поздовжніх мікросколів на черевці) та бічними крайками (ретуш лівої – дрібно- і середньофасеткова скісно-струменева, суцільна, зі спинки, а правої – дрібно- і середньофасеткова лускоподібна, перервиста, зі спинки і аналогічна, середньо- та крупнофасеткова, з черевця) – $67 \times 25 \times 10$ мм (рис. 11: 10).

Поздовжньо-поперечну із залишком кірки пластину з частково нанесеною на протилежних кінцях зі спинки дрібно- і середньофасетковою лускоподібною ретушшю – $95 \times 35 \times 13$ мм (рис. 11: 14).

Двобічно ретушовану аналогічну пластину (ретуш лівої крайки дрібно- і середньофасеткова лускоподібна в поєднанні із середньофасетковою струменевою, суцільна, зі спинки та часткова, з черевця, а правої – крупнофасеткова струменева, часткова, з обох площин) – $95 \times 33 \times 12$ мм (рис. 11: 15). Верхній кінець сколу однобічно підправлений зі спинки дрібно- і середньофасетковою лускоподібною ретушшю.

Двобічно ретушовану поздовжню пластину з поперечно-взаємонаправленими негативами від сколювання і залишком кірки (ретуш середньо- і крупнофасеткова струменева, суцільна, зі спинки) – $71 \times 25 \times 9$ мм (рис. 11: 11). Верхній кінець знахідки оброблено пікетажем.

Нижню частину двобічно ретушованої поздовжньо-первинної пластини (ретуш суцільна, зі спинки, на лівій крайці дрібно- і середньофасеткова лускоподібна, на правій – її крупнофасетковий різновид) – $78 \times 28 \times 12$ мм (рис. 11: 12). Верхній кінець артефакта підправлено декількома поздовжніми мікросколами і частково зашліфовано.

Двобічно ретушовану нижню частину поздовжньої пластини (ретуш лівої крайки крупнофасеткова скісно-струменева, суцільна, зі спинки і дрібно-, середньо- та крупнофасеткова лускоподібна, часткова, з черевця, а правої – аналогічна останній, суцільна, з черевця) – $68 \times 25 \times 9$ мм (рис. 11: 16).

Поздовжню пластину з відбитим кінчиком, обробленим пікетажем – $99 \times 23 \times 8$ мм (рис. 11: 13).

Свердло на поздовжньому відщепі з двосторонньо ретушованим кінцем (ретуш дрібно-, середньо- і крупнофасеткова лускоподібна) – $32 \times 23 \times 6$ мм (рис. 1: 6).

Проколка на поздовжній пластині – $54 \times 18 \times 4$ мм (рис. 12: 6). Крайки верхньої частини виробу підправлені з обох площин середньофасетковою скісно-струменевою і дрібнофасетковою лускоподібною ретушшю.

Розтирачи (5 екз.) віднесено до типів кінцевих і протилежно-кінцевих. Перші з них сформовано на зужитих конусоподібному – $80 \times 63 \times 52$ мм (рис. 1: 4) і сплюснуто-циліндричному – $78 \times 55 \times 37$ мм (рис. 1: 5) нуклеусах, а другі – на двох утилізованих циліндричних нуклеусах – $80 \times 43 \times 42$ мм (рис. 1: 3), $83 \times 39 \times 30$ мм (рис. 1: 2) та обушковій частині прямокутної в поперечному перетині сокири – $63 \times 34 \times 31$ мм.

Збірка різних за способом виготовлення, особливостями обробки і станом збереження **сокир** (31 екз.), за технологічними і типологічними ознаками поділена на дві підгрупи, першу з яких репрезентують шість цілісних заготовок. Тип прямокутних представляють три артефакти відповідної форми. Один з них має дещо розширену обушкову частину, поверхня якої покрита негативами від макросколів (рис. 13: 8). Інший виготовлено на плиткоподібній конкреції з овальним поперечним перетином. Площина обушка сформована відокремленням декількох сколів. Знахідка, яка відтворює початкову стадію продукування сокири, оброблена на ширших площинах радіальним сколюванням відщепів різної величини, переважно середніх розмірів, а на вужчих – поздовжнім, кількісно незначним (рис. 14: 7).

Наступний виріб, з помірно розширеною до 52 мм центральною частиною, має чітко окреслений перелом на одній з бічних граней (рис. 17: 4).

Розміри цих артефактів становлять, відповідно, $90 \times 35 \times 30$ мм, $113 \times 65 \times 19$ мм і $170 \times 40 \times 36$ мм.

Заготовок сокир трапецієподібної форми також три. У першій з них – 110×35 – 41×15 мм кінчик лезової частини покритий пікетажем, застосованим для подальшого пришвидшення його шліфування (рис. 13: 9). Дві інші знахідки розмірами 110×32 – 43×30 мм (рис. 15: 3) і 211×35 – 72×47 мм (рис. 15: 4), повністю викінчені в процесі обробки. У більшого екземпляра на ширших площинах лезової частини наявні негативи від поздовжньо-паралельного сколювання, довжиною 5–7 см і шириною 1,5–2,3 см.

До другої підгрупи, представленої сокирами з нерівномірно зашліфованими поверхнями, зараховано повністю уцілілі вироби та їхні уламки у вигляді верхніх і нижніх частин, які пов'язані з трьома типами.

Один трикутний у плані артефакт, розміром $111 \times 34 \times 30$ – 36 мм, має асиметричну, незначно розширену лезову частину, повністю зашліфовану як на ширших, так і на вужчих гранях (рис. 14: 4). Очевидно, його прототипом могли бути кам'яні сокири, поширені в трипільській культурі Середнього Подністер'я від раннього до початку її пізнього періодів.

Другому типу властива прямокутна форма. Одна зі знахідок з помірно розширеною до 46 мм центральною частиною і майже повністю зашліфованими гранями, має розмір $142 \times 35 \times 33$ мм

(рис. 17: 5). В іншого артефакта з незначно розширеним обушком, з гострим, аморфним краєм – $103 \times 35 - 31 \times 25$ мм, ширші площини леза зашліфовані повністю, а вище від нього – частково (рис. 17: 2).

Типологічно з ними пов'язана верхня частина виробу на плиткоподібній конкреції із залишком кірки та з незначно зашліфованими ширшими гранями – $89 \times 41 \times 17$ мм (рис. 15: 1).

Більш кількісні сокири третього типу з трапецієподібними обрисами. Серед повністю уцілілих екземплярів є знахідки, які різняться між собою місцем нанесеного шліфування та величини його площі на їхніх поверхнях.

В одній з них, розміром $127 \times 32 - 52 \times 19$ мм, ширші грані, крім центральної частини, зашліфовані повністю (рис. 17: 3), в іншій – $103 \times 25 - 38 \times 17$ мм, подібна обробка охоплює всі грані з частково уцілілими негативами від сколювання (рис. 17: 1).

Шліфування ширших площин леза відзначено в чотирьох артефактів – $113 \times 26 - 36 \times 30$ мм (рис. 14: 2), $115 \times 28 - 40 \times 12$ мм (рис. 13: 6), $128 \times 27 - 59 \times 19$ мм (рис. 16: 4) і $135 \times 28 - 49 \times 21$ мм (рис. 14: 3). У трьох сокир, крім того, проведено часткове шліфування бічних граней – $131 \times 32 - 45 \times 17$ мм (рис. 13: 5), $147 \times 32 - 55 \times 35$ мм (рис. 16: 2) та $164 \times 30 - 55 \times 37$ мм (рис. 16: 1).

Один із виробів цього типу за формою близький до прямокутного. Спродукований він з плиткоподібної конкреції – $131 \times 37 - 44 \times 22$ мм, на його ширших сторонах збереглися менші і більші за площею залишки жовтої кірки. Лезова частина сокири зашліфована нерівномірно. На одній з її ширших граней вона майже непомітна, а на іншій – інтенсивніша (рис. 16: 3). Складається враження, що абразивна обробка леза не доведена до повного завершення. Доказом цьому можуть слугувати суцільні негативи від сколювання мікротріщин вздовж його кінчика.

Із трапецієподібними сокирами пов'язані їхні верхні – $70 \times 26 - 35 \times 15$ мм (рис. 14: 5), $76 \times 31 - 45 \times 16$ мм, $80 \times 33 - 45 \times 39$ мм (рис. 15: 2), $86 \times 32 - 47 \times 18$ мм (рис. 14: 1), $88 \times 29 - 37 \times 26$ мм (рис. 14: 8), $90 \times 32 - 40 \times 27$ мм і $110 \times 34 - 50 \times 35$ мм (рис. 13: 2) з частково зашліфованими гранями, а також нижні – $45 \times 30 - 36 \times 17$ мм, $58 \times 43 - 49 \times 40$ мм (рис. 13: 4), $63 \times 24 - 29 \times 13$ мм (рис. 14: 6) і $99 \times 40 - 47 \times 40$ мм (рис. 15: 5) частини з повністю зашліфованими ширшими та, меншою мірою, вужчими площинами.

Дискусійним щодо функції є виріб на поздовжньо-взаємо поперечній пластині із залишком кірки – $95 \times 23 \times 19$ мм, з ретушованими крайками (ретуш середньо- і крупнофасеткова лускоподібна, часткова, зі спинки), верхній кінець якої оброблено з обох її площин дрібно- та середньофасетковими різновидами (рис. 13: 10). Цей артефакт міг слугувати стругом або заготовкою (найімовірніше) долотоподібного знаряддя. Достовірне визначення його призначення можливе після проведення відповідного трасологічного аналізу.

Аналіз кременевого комплексу.

Техніку обробки кременю поселення Голишів-Замчище, насамперед розкривають одноплощадкові нуклеуси (три цілі і чотири уламкові екземпляри) з радіально фасеткованими прямими ударними площинами, що майже всі належать до типу циліндричних із круговим відокремленням сколів на сторонах зняття. Мінімальна висота цих утилізованих артефактів становить 60 мм, максимальна – 132 мм.

Саме такі нуклеуси з певними різновидами кількісно домінують у кременевих комплексах трипільської (пізній період) і волинсько-люблінської культур Західної Волині та Північного Прикарпаття²⁷.

За своїм змістом техніка розколювання кременю на пам'ятці в Голишеві макропластинчаста, що склалася в енеоліті Центральної і Центрально-Східної Європи, та на противагу мікролітичній, поширеній у мезоліті і неоліті, була спрямована на отримання набагато довших і ширших пластинчастих заготовок для продукування знарядь праці з кращими функціональними показниками. Дослідники енеолітичного кременярства в її оцінці традиційно використовують лише загальні показники розмірів сколів і, на жаль, не класифікують їх конкретно, з вужчим метричним поділом, що не дає можливості глибше пізнати техніко-технологічний аспект обробки сировини.

Позитивні зрушення у вивченні цієї проблеми чи не вперше здійснив Богдан Бальцер. Розглядаючи кременеобробне виробництво культури лійчастого посуду на території Польщі, він розмежував

²⁷ Виталий Конопля, “Лендельская культура”, в *Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья (энеолит, бронза и раннее железо)*, ред. Александр Черныш (Киев: Наукова думка, 1990), 13; Віталій Конопля, “Кременеобробне виробництво поселення трипільської культури Листвин”, *Волино-Подільські археологічні студії* 1 (1998): 112; Віталій Конопля, Наталія Білас, і Олександр Сілаєв. “Кременеві матеріали волинсько-люблінської культури з урочища “Луг” у Луцьку”, *Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник XII* (2016): 322.

пластини за величиною на короткі – до 14 см, середні – від 14 до 18 см, довгі – від 18 до 22 см та дуже довгі – від 22 см і більше, та розділив їх на сім категорій, з тим, що до першої відніс сколи, довжиною до 12 см і більше, а наступні – з інтервалом поділу 2 см (сьома з них має показчик понад 22 см). Найбільше знахідок зараховано до третьої–шостої категорій (82% від загальної кількості). Пластини, довжиною від 16 см, були, на думку автора, найбільш вживаними для виготовлення знарядь праці цієї спільноти²⁸.

За шириною вони поділені на вузькі – до 2 см, середні – від 2 до 2,5 см і широкі – від 2,5 до 3,5 см і більше, з тим, що їхні усереднені показчики зі свецеховського кременю становлять 3,4 см, а з волинського – 3,24 см²⁹.

Важливим критерієм до пізнання макропластинчастості енеолітичних індустрій став поділ заготовок для знарядь праці з поселень волинсько-люблінської культури Ляс Стоцькі і Вонвольніца (Польща), який за класами промірів довжини (інтервал поділу – 10 мм) та ширини (інтервал поділу – 5 мм) здійснила Анна Закосьцельна. Серед них за першою величиною значно переважають пластини в межах 31–60 мм, а за другою – 11–25 мм, що для згаданих поселень становить відповідно 76% і 74% та 80 і 86% від їхньої загальної кількості³⁰.

Для розкриття особливостей макропластинчастої техніки обробки кременю пам'ятки Голишів-Замчище частково використано п'ятиступеневу класифікацію сколів, яку запропонував Леонід Мацкевий для мезолітичних комплексів заходу України, з виокремленням за шириною мікропластинок (від 3 до 5 мм), пластинок (від 5 до 10 мм), пластин (від 10 до 20 мм), макропластин (від 20 до 30 мм) і суперпластин (понад 30 мм)³¹. Натомість збірка пластинчастих сколів із голишівського поселення потребує зменшення кількості груп до чотирьох зі збереженням лише їхніх назв: пластинки, пластини, макропластини, суперпластини, а також показчиків їхніх розмірів у кожній за класами промірів (інтервал поділу 5 мм). Відповідно, до першої групи увійшли знахідки, шириною від 11 до 20 мм, до другої – від 21 до 30 мм, до третьої – від 31 до 40 мм і четвертої – від 41 мм і більше. Вужчих на пам'ятці не виявлено.

Окрім того, здійснено розподіл цих артефактів за класами промірів довжини з інтервалом поділу 10 мм, на підставі чого серед них виокремлено короткі – від 41 до 70 мм, середні – від 71 до 140 мм, довгі – від 141 до 180 мм.

Колекція отриманих з нуклеусів пластин пам'ятки Голишів-Замчище, включно з тими, що стали заготовками для знарядь праці, нараховує 79 екз. Типологічно вони представлені первинною, трьома взаємо поперечними із залишком кірки, взаємо поперечною, п'ятьма взаємо поперечно-поздовжніми із залишком кірки, трьома взаємо поперечно-поздовжніми, шістьма поперечно-поздовжніми із залишком кірки, сімома поперечно-поздовжніми, 15 поздовжньо-первинними, шістьма поздовжніми із залишком кірки і 32 поздовжніми (в табл. 1 позначені цифрами I–X) з мінімально-максимальними розмірами довжини, ширини та товщини, відповідно, 43–172 мм, 13–46 мм, 4–20 мм, які розподілено на короткі (20 екз.), середні (53 екз.) та довгі (6 екз.) (табл. 1), а за технологічними групами (табл. 2) – на пластинки (11 екз.), пластини (32 екз.), макропластини (28 екз.) і суперпластини (8 екз.).

За промірами довжини (табл. 1) найбільше сколів – в діапазоні 51–140 мм (69 екз. – 87%), ширини (табл. 2) – 16–40 мм (70 екз. – 89%); товщини – 5–15 мм (57 екз. – 72 %).

Для продукування знарядь праці використано 61 пластинчастий скол: первинний, три взаємо поперечні із залишком кірки, взаємо поперечний, п'ять взаємо поперечно-поздовжніх із залишком кірки, три взаємо поперечно-поздовжні, шість поперечно-поздовжніх із залишками кірки, п'ять поперечно-поздовжніх, 12 поздовжньо-первинних, шість поздовжніх із залишком кірки і 19 поздовжніх (табл. 3), серед яких 19 коротких, 36 середніх та 6 довгих, представлених пластинками – 9 екз. (15%), пластинами – 29 екз. (48%), макропластинами – 17 екз. (28%) і суперпластинами – 6 екз. (9%) (табл. 4).

За класами промірів довжини (табл. 3) переважають артефакти, розмірами 51–110 мм (42 екз. – майже 70%), а ширини (табл. 4) – 16–40 мм (54 екз. – майже 90%).

У кременевому комплексі цієї пам'ятки наявні 135 уламків пластин з ретушшю та без неї (табл. 5), зокрема двох первинних (нижня і середня частини), взаємо поперечної (нижня частина), трьох взаємо

²⁸ Bogdan Balcer, *Krzemień świeciechowski w kulturze pucharów lejkowatych. Eksploatacja, obróbka i rozprzestrzenienie* (Wrocław; Gdańsk: Polska Akademia Nauk, 1975), 88, ryc. 15.

²⁹ Balcer, *Krzemień świeciechowski w kulturze pucharów lejkowatych*, 84.

³⁰ Anna Zakoscielna, *Krzemieniarstwo kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej* (Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1996), 50.

³¹ Леонид Мацкевой, *Мезолит запада Украины* (Киев: Наукова думка, 1991), 33.

поперечно-поздовжніх із залишком кірки (дві нижні і середня частини), двох взаємо поперечно-поздовжніх (нижні частини), шести поперечно-поздовжніх із залишком кірки (дві нижні, дві середні і дві верхні частини), сімох поперечно-поздовжніх (чотири нижні, середня і дві верхні частини), 24 поздовжньо-первинних (11 нижніх, 12 середніх і верхня частини), двох поздовжніх із залишком кірки (нижні частини) і 88 поздовжніх (41 нижня, 38 середніх і 9 верхніх частин).

Знахідки за шириною (табл. 5) віднесено до пластинок – 15 екз. (11%) пластин – 67 екз. (50%), макропластин – 43 екз. (32%) і суперпластин – 10 екз. (7%), з-поміж них кількісно переважають артефакти в діапазоні 16–40 мм (загалом 123 екз. – 90% від усіх виявлених).

Заготовками знярядь праці став 71 уламок пластинчастих сколів: трьох взаємо поперечно-поздовжніх із залишком кірки (дві нижні і середня частини), двох взаємо поперечно-поздовжніх (нижні частини), шести поперечно-поздовжніх із залишком кірки (дві нижні, дві середні і дві верхні частини), сімох поперечно-поздовжніх (чотири нижні, середня і дві верхні частини), сімох поздовжньо-первинних (п'ять нижніх, середня і верхня частини), двох поздовжніх із залишком кірки (нижні частини) та 44 поздовжніх (25 нижніх, 11 середніх і вісім верхніх частин) із мінімально-максимальними розмірами довжини, ширини та товщини, відповідно 25–132 мм, 13–43 мм, 3–19 мм.

Серед цих сколів кількісно переважають 57 знахідок (81%), довжиною 41–90 мм (табл. 6), та 62 знахідки (89%), шириною 16–35 мм (табл. 7).

Абсолютна більшість уламків пластин (64 екз.) має товщину в діапазоні 5–12 мм.

У складі 26 знярядь праці на відщепях наявні первинний, взаємо поперечний із залишком кірки, два взаємо поперечно-поздовжні із залишком кірки, поперечно-первинний, поперечний, чотири поперечно-поздовжні із залишком кірки, шість поперечно-поздовжніх, поздовжньо-первинний, поздовжній із залишком кірки, сім поздовжніх і біпоздовжній, що за довжиною та шириною згруповані у відповідні класи промірів з інтервалом поділу 5 мм (табл. 8).

Заготовками для решти знярядь праці (без врахування сокир) стали чотири зужиті нуклеуси та уламок сокири, функціонально перепрофільовані на розтирачі.

Проаналізовані попередньо зняряддя праці пам'ятки Голишів-Замчище складаються з двох груп, що різняться між собою за техніко-технологічними і функціонально-типологічними особливостями. До першої віднесено артефакти на пластинчастих (132 екз.) і відщепових (26 екз.) сколах, до іншої – сокири з відповідних етапів продукування (31 екз.). Окремішню позицію з-поміж них займають п'ять розтирачів на зужитих нуклеусах і уламку сокири.

У різноманітній за господарським призначенням групі інструментарію на пластинчастих напівфабрикатах домінують вироби з ретушованими поздовжніми краями, для яких використано повністю вцілілі пластини (18 екз.) та їхні уламки (29 екз.).

Заготовками для перших, двобічно оброблених, стали: взаємо поперечна із залишком кірки, п'ять взаємо поперечно-поздовжніх із залишком кірки, взаємо поперечно-поздовжня, поперечно-поздовжня із залишком кірки, поперечно-поздовжня, три поздовжньо-первинні і шість поздовжніх, з мінімально-максимальними показниками довжини 43–167 мм та ширини 13–48 мм (кількісні показники за класами промірів представлені в табл. 9).

Бічні краї виробів підправлено різними видами струменевої (5 екз.), лускоподібної (14 екз.) і зубчастої (17 екз.) ретуші, нанесеної суцільно (18 екз.), частково (15 екз.) і переривчасто (3 екз.) зі сторони спинок (29 екз.), черевця (4 екз.) та з обох площин (3 екз.).

Серед уламків пластин із вторинною обробкою є три однобічно ретушовані нижні частини поздовжніх та 26 двобічно ретушованих: нижні взаємо поперечно-поздовжньої із залишком кірки, двох взаємо поперечно-поздовжніх, п'яти поперечно-поздовжніх із залишком кірки, поперечно-поздовжньої, двох поздовжньо-первинних і дев'яти поздовжніх; середні – взаємо поперечно-поздовжньої, поперечно-поздовжньої із залишком кірки, чотирьох поздовжніх, і верхні – взаємо поперечно-поздовжньої, поперечно-поздовжньої із залишком кірки, чотирьох поздовжніх з мінімально-максимальними розмірами довжини, ширини та товщини, відповідно 30–109 мм, 13–43 мм і 3–14 мм (показники величини за класами промірів двох перших, а також кількісним показником останньої представлені в табл. 10).

Бічні краї артефактів ретушовано лускоподібною (8 екз.), струменевою (19 екз.) і зубчастою (28 екз.) ретушшю, нанесеною зі спинок (46 екз.), черевця (6 екз.) та з обох площин (3 екз.) суцільно (40 екз.), частково (14 екз.) і переривчасто (1 екз.).

Іншу групу цієї частини пластинчастих сколів репрезентують пластини (11 екз.) та їхні уламки (4 екз.), з ретушованими скісними (12 екз.) і прямими (3 екз.) кінцями, а також бічними краями,

зокрема: поперечно-поздовжня, чотири поздовжньо-первинні, дві поздовжні із залишком кірки, чотири поздовжні та три нижні і верхня частини поздовжніх. Загальна довжина цілих екземплярів – 43–133 мм, уламкових – 55–132 мм, а ширина, відповідно, 17–42 мм і 23–32 мм. Кількісно переважають знахідки, довжиною 53–68 мм (8 екз.) та шириною 22–30 мм (9 екз.). Товщина артефактів – 5–14 мм, серед них 11 екз. – в діапазоні 5–7 мм.

Бічні краї знахідок оброблено зі спинок зубчастою (5 екз.), лускоподібною (5 екз.), струменевою (12 екз.), а також комбінованою: лускоподібною і зубчастою (3 екз.) та струменевою і лускоподібною (1 екз.) ретушшю, нанесеною суцільно (20 екз.), частково (5 екз.) і переривчасто (2 екз.), а їхні поперечні кінці мікрозубчастою (2 екз.), дрібно- і середньофасетковою лускоподібною (8 екз.) та дрібно- і середньофасетковою струменевою (5 екз.).

Типологічно близькі до згаданих вище знарядь праці пластини (13 екз.) і уламки пластин (2 екз.) з ретушованими стрілчастими кінцями та бічними краями: первинна, взаємо поперечна, взаємо поперечно-поздовжня із залишком кірки, поперечно-поздовжня, поздовжньо-первинна, три поздовжні із залишком кірки, чотири поздовжні, а також дві верхні частини поздовжніх. Їхня довжина – 53–172 мм (у восьми вона становить 63–80 мм), ширина – 17–46 мм (у дев'яти – 23–30 мм), а товщина – 5–15 мм (з кількісною перевагою діапазону 7–10 мм – 11 екз.).

Для обробки 29 крайок цих знахідок застосовано зубчасту (4 екз.), лускоподібну (4 екз.), скісно-струменеву (19 екз.) та останню в поєднанні з лускоподібною (2 екз.) ретуш, нанесену суцільно (21 екз.) і частково (8 екз.), зі спинок (19 екз.), черевця (7 екз.) та з обох площин (3 екз.).

Сім прокруток спродуковано на пластинах: неретушованих поперечно-поздовжній із залишком кірки і поздовжній; двобічно ретушованих взаємо поперечно-поздовжній із залишком кірки, поперечно-поздовжній із залишком кірки, поздовжньо-первинній зі скісно-прямим кінцем, обробленим струменевою ретушшю, а також на нижніх частинах поздовжньо-первинної і поздовжньої, що мають загальну довжину 67–99 мм, ширину 23–35 мм та товщину 8–13 мм із усередненими покажчиками, відповідно, 82 мм, 28 мм і 10 мм.

Бічні краї артефактів підправлено лускоподібною (5 екз.) і струменевою (5 екз.) ретушшю, нанесеною зі спинок.

Заготовками для п'яти однолезових і дволезового вкладнів до серпів стали: взаємо поперечно-поздовжня із залишком кірки і поздовжня пластини та частини пластин: нижні поперечно-поздовжньої, двох поздовжніх і верхня поперечно-поздовжньої, довжина яких 38–115 мм, ширина 17–38 мм, товщина – 5–12 мм з усередненими покажчиками, відповідно, 94 мм (без урахування найкоротшої знахідки), 30 мм і 10 мм.

Леза жниварських знарядь зі симетричним полиском від ужитку загострено дрібно- і середньозубчастою (3 екз.) та середньо- і крупнофасетковою струменевою (4 екз.) ретушшю, нанесеною зі спинок.

Усереднені розміри довжини вкладнів опосередковано засвідчують, що в паз помірно дугоподібною в поздовжньому профілі рогової або дерев'яної оправ переважно вставляли до двох, рідше – до трьох екземплярів, які за способом монтажу вказують на існування проміжного виду серпа між ранішим у часі використання каранівського типу та пізнішим – гребениківського, оснащеними, відповідно, п'ятьма-сімома уламками пластин і однією пластиною.

Роль семи ретушованих відщепів у збірці цих заготовок незначна і становить 27% від її загальної кількості. До них віднесено три сколи з ретушованими поперечним кінцем і бічними краями: взаємо поперечно-поздовжній із залишком кірки, поперечно-поздовжній, поздовжній із ретушшю кінців лускоподібною та дрібнофасетковою струменевою, а бічних країв – зубчастою (2 екз.), лускоподібною (2 екз.) і струменевою (2 екз.), нанесеною суцільно (3 екз.) і частково (3 екз.), зі спинок (5 екз.) та з обох площин (1 екз.); два однобічно ретушовані: поперечно-поздовжній і поздовжній (з підправки ударної площадки нуклеуса) з ретушшю лускоподібною та зубчастою, суцільною, з обох площин і спинки, та два – двобічно ретушовані: поперечно-поздовжній і біпоздовжній із залишком кірки, з ретушшю струменевою (1 екз.) та зубчастою (3 екз.), нанесеною суцільно (3 екз.) і частково (1 екз.), зі спинок.

Розміри довжини відщепів становлять 39–90 мм, ширини – 30–51 мм і товщини – 5–18 мм, з усередненими покажчиками, відповідно 66 мм, 40 мм та 13 мм.

Серед знарядь праці на пластинчасто-відщепових заготовках досить численні скребки (30 екз.) та різці (29 екз.).

Перші з них виготовлено на двох поздовжньо-первинних пластинах, двох верхніх частинах поздовжніх пластин та п'яти відщепів: поперечно-поздовжньому із залишком кірки, двох поперечно-поздовжніх і двох поздовжніх, а також на повторно використаних сколах з вторинною обробкою: однобічно ретушована взаємо поперечна із залишком кірки пластина, п'ять двобічно ретушованих пластин, зокрема поперечно-поздовжня із залишком кірки, поперечно-поздовжня, поздовжньо-первинна, поздовжня із залишком кірки і поздовжня; дві двобічно ретушовані частини пластин: верхня поздовжньо-первинної та нижня поздовжньої; шість однобічно ретушованих відщепів: взаємо поперечний із залишком кірки, поперечний, поперечно-поздовжній із залишком кірки, поперечно-поздовжній, поздовжній із залишком кірки і поздовжній, та сім двобічно ретушованих: первинний, взаємо поперечний із залишком кірки, поперечно-первинний, два поперечно-поздовжні із залишками кірки, поздовжньо-первинний і поздовжній.

Розміри восьми пластин, використаних для продукування скребків, становлять: довжина – 47–126 мм, ширина – 20–38 мм і товщина – 7–15 мм з усередненими показниками, відповідно, 80 мм, 28 мм, 10 мм, та чотирьох уламків пластин за цими ж промірами – 22–82 мм, 22–35 мм, 5–15 мм з усередненими показниками 55 мм, 29 мм, 9 мм.

Розподіл відщепів за класами промірів довжини, ширини і товщини, частка яких становить 60% від загальної кількості заготовок цих знарядь праці, наведено в табл. 11.

Реутилізовані пластинчасті сколи підправлено зубчастою (1 екз.), лускоподібною (4 екз.), струменевою (10 екз.) ретушкою, нанесеною суцільно (11 екз.) і частково (2 екз.), та переривчасто зі спинок (14 екз.) і з обох площин (1 екз.), а відщепів – зубчастою (3 екз.), лускоподібною (14 екз.), струменевою (3 екз.), що охоплює окрайки суцільно (10 екз.), частково (9 екз.) та переривчасто (1 екз.) зі спинок (16 екз.), черевця (3 екз.) і з обох площин (1 екз.).

Індекс реутилізації перших становить 27%, других – 73%.

За типологічними ознаками з-поміж різців виокремлено три кутові, скісно-кутовий, подвійно-кутові і бічні (по п'ять екземплярів), 11 серединних та чотири протилежно-кінцевих. Для їхнього продукування, на відміну від скребків, використано винятково пластинчасті сколи, зокрема поперечно-поздовжню із залишком кірки пластину, вісім частин пластин: середню взаємо поперечно-поздовжньої із залишком кірки, п'ять нижніх і дві середні поздовжніх, а також реутилізовано вкладень до серпа на середній частині поздовжньої пластини, однобічно ретушовані частини пластин: середню поперечно-поздовжньої із залишком кірки, нижню поперечно-поздовжньої, нижню і середню поздовжньо-первинних, три нижні і середню поздовжніх та двобічно ретушовані поперечно-поздовжню із залишком кірки і поздовжню пластини, нижню взаємо поперечно-поздовжньої із залишком кірки, п'ять нижніх і три середніх частини поздовжніх пластин.

Розміри трьох повнопрофільних екземплярів становлять 57×20×7 мм, 67×22×10 мм, 98×38×14 мм.

Уламки 26 пластинчастих заготовок за класами промірів довжини, ширини і товщини відображені в табл. 12.

Бічні краї знахідок з вторинною обробкою підправлено зубчастою (17 екз.), лускоподібною (6 екз.), струменевою (8 екз.) ретушкою, нанесеною зі спинок (27 екз.), черевця (3 екз.) та з обох площин (1 екз.). Індекс їхньої реутилізації від загальної кількості заготовок різців становить 69%.

Завершують підсумковий розгляд цієї частини знарядь праці проколка на поздовжній пластині, свердло на аналогічному за типом відщепі та дискусійний щодо функції інструмент (найімовірніше – долото) на взаємо поперечно-поздовжній із залишком кірки пластині, а її другу частину представляють прямокутні в поперечному перетині сокири з різних етапів продукування та стану збереження, до якої долучено розтирачі.

Основною сировиною для рубуючих артефактів став місцевий конкреційний кремій турону четвертого підвиду. З нього виготовлено 24 предмети, інші чотири – з нижньосенманського жовного, два – з конкреційного (плиткоподібного) верхньосенманського, поширених у Середньому Подністер'ї, і один – з імпортного, свецеховського, що залягає у вигляді конкрецій серед вапнякової товщі турону середньої течії Вісли.

За особливостями обробки сокири розділено на дві підгрупи. Першу з них (6 екз.) репрезентують заготовки, які, у свою чергу, віднесено до типів прямокутних і трапецієподібних (по три знахідки), що мають, відповідно, довжину 90–170 мм, ширину – 35–65 мм і товщину – 9–36 мм та, в такому ж порядку – 110–211 мм, 32–43 мм, 35–72 мм і 15–47 мм.

Сокирам другої підгрупи властиве нерівномірне шліфування площин, серед яких є повністю уцілілі вироби (13 екз.) та їхні уламки (12 екз.).

Єдина з-поміж них трикутна сокира має асиметричну лезову частину, зашліфовану на ширших і вужчих гранях, що за формою подібна до рубаючих знарядь трипільської культури, виготовлених із каменю (рис. 14: 4).

У трьох знахідок обриси прямокутні. Більша за розмірами – майже повністю зашліфована (рис. 17: 5), натомість менша – частково, на ширших площинах лезової частини (рис. 17: 2). Із ними типологічно пов'язаний уламок сокири на плиткоподібній конкреції з незначною абразивною обробкою (рис. 15: 1).

Кількісно переважають трапецієподібні вироби. Серед повністю уцілілих дев'яти екземплярів шліфування наявне лише на ширших гранях у шести (рис. 13: 5, 6; 14: 2, 3; 16: 4; 17: 3), а у трьох – також, на вужчих (рис. 16: 1, 2; 17: 1). Десятий артефакт спродуковано з плиткоподібної конкреції, абразивна обробка леза якого не доведена до завершення (рис. 16: 3).

До цього типу сокир зараховано їхні сім верхніх частин з частково зашліфованими гранями, та чотири нижні – з повністю зашліфованими ширшими, і частково – вужчими.

Висновки

У дослідженні речового матеріалу неодноразово практикується повторне вивчення апробованих артефактів з метою їхнього всебічного пізнання. Такою стала колекція кременевих виробів із фондів Археологічного музею ЛНУ імені Івана Франка, здобута у 1972–1973 рр. в часі розкопок енеолітичної пам'ятки Голишів-Замчище на Волині, здійснених під керівництвом Миколи Пелешішина. На поселенні виявлені два культурно-хронологічні горизонти – волинсько-люблінської (передкласична фаза) і трипільської (група Касперівці-Гордінешти) культур. Результати цих робіт висвітлені у вигляді стислої і недостатньої інформативної публікації³².

Новим опрацюванням цього кременевого комплексу, який нараховує 284 знахідки, локалізовано ймовірне місце відбору використаного кременю, проведено типологічну класифікацію нуклеусів і пластинчасто-відщепових сколів, вперше здійснено розподіл останніх за класами промірів довжини та ширини, що дало можливість конкретно розкрити макролітоїдний аспект технології обробки сировини, розширено номенклатуру виробничого інвентаря з виокремленням видів ретуші на ньому, а також встановлено кількісне співвідношення функціонально різних знарядь праці.

Мешканці двох культурно-хронологічних горизонтів голишівського поселення абсолютну більшість артефактів (близько 91%) виробляли з конкрецій четвертого підвиду західноволинського кременю, найближчі за відстанню поклади якого локалізовано на лівобережжі Середнього Надстир'я (с. Боремель і Шибин Дубенського району Рівненської області) та меншою мірою, з його сьомого підвиду (6%), поширеного на території Мізоцької горбистої височини (басейн р. Горинь). Ці гатунки сировини з вапнякової товщі туруну вважають одними із найкращих за петро-фізичними властивостями у Центральній та Центрально-Східній Європі.

Окрім них, для продукування поодиноких трипільських сокир було використано жовновий кремій нижнього сеноману та конкреційний (плиткоподібний) – з верхнього, що залягають у кремнисто-крейдовій підформації Середнього Подністер'я (межір'ччя р. Студениці і Жвану). Звідти вони у вигляді заготовок потрапили на пам'ятку шляхом міжплемінних контактів. Аналогічна знахідка зі свецеховського кременю (Середнє Повіслення) надійшла до неї, як предмет обміну, від населення культури лійчастого посуду.

Відсутність у кременевому комплексі неретушованих відщепів ускладнює з'ясування питання початкової обробки конкрецій з метою отримання пренуклеусів з подальшим їхнім перетворенням на нуклеуси, зокрема циліндричні, з прямими, радіально фасеткованими ударними площадками і круговим способом відокремлення сколів-заготовок. Це могло відбуватися як на пам'ятці, за умови доставки туди необробленого кременю, найімовірніше, так і поза її межами, в місцях його добування.

Типологічний поділ 79 пластин вказує на здійснення повного циклу розколювання нуклеусів: від початкового, пов'язаного з пренуклеусами, до трьохетапного, з їхньою остаточною утилізацією. Подібне наглядно підтверджують сколи з першої стадії відокремлення: первинний, а також три взаємо поперчні із залишком кірки і взаємо поперечний, так звані технічні за оцінкою Б. Бальцера³³ (5 екз. – 6%); другої (проміжної) – п'ять взаємо поперечно-поздовжніх із залишком кірки, три взаємо поперечно-поздовжні, шість поперечно-поздовжніх із залишком кірки, сім поперечно-поздовжніх і 15 поздовжньо-первинних (36 екз. – 46%) та третьої (завершальної) – шість поздовжніх із залишком кірки і 32 поздовжні (38 екз. – 48%).

³² Пелешішин, “Трипольская культура Западной Волыни”, 32.

³³ Balcer, *Krzemień świeciechowski w kulturze pucharów lejkowatych*, 85.

Показники довжини пластин стали відносно добрим індикатором для з'ясування оптимальних розмірів використаних конкрецій і нуклеусів на рівні первісної обробки. Проведені проміри встановили, що коротких знахідок було 20 екз. (25%), середніх – 53 екз. (67%) і довгих – 6 екз. (8%), перші з яких були відокремлені прикінцево, представлених, здебільшого, поздовжньо-первинними, поздовжніми із залишком кірки та поздовжніми.

Кількісно значна перевага середніх пластин в кременевому комплексі голишівського поселення досить переконливо вказує на величину здобутої сировини його мешканцями, здебільшого від 10 см до 15–16 см, що найчастіше трапляється в туронських вапняках Волині. Очевидно, селекції знайдених конкрецій не відбувалося. Це підтверджують знахідки сколів з першої та, частково, з другої стадії відокремлення, на яких наявні взаємо поперечні та поперечні фасетки від зняття скульптурних утворень на її поверхні в процесі формування пренуклеусів.

Певна територіальна віддаленість пам'ятки від місць відбору сировини змушувала кременярів максимально утилізувати нуклеуси, прикладом чого є 20-відсоткова наявність сколотих із них коротких пластин (табл. 1).

Технологія обробки кременю цього комплексу макропластинчаста. Наприклад, до складу усіх цілих 79 екз. за шириною (табл. 2) входять 32 пластини (21–30 мм – 41%), 28 макропластин (31–40 мм) і вісім суперпластин (41–55 мм – 10%), а до їхніх 135 уламків, відповідно, частини 67 пластин (50%), 43 макропластин (32%) і десяти суперпластин (7%) (табл. 5).

Знахідки 11 цілих (14%) і 15 уламкових (11%) пластинок (11–20 мм), більш характерних для мікроіндустрій мезо-неолітичних пам'яток Центральної та Центрально-Східної Європи, слугують додатковим доказом вичерпної утилізації нуклеусів, про що обумовлено попередньо.

З огляду на відсутність неретушованих відщепів у кременевому комплексі неможливо встановити показник його пластинчастості. Натомість, цілком реальним є кількісне співвідношення 158 пластинчасто-відщепових заготовок в складі знарядь праці, яке для 132 перших становить 83%, а для 26 других – 17%.

У виробничому інвентарі чільну позицію за класами промірів займають пластини, довжиною 51–120 мм (табл. 3) – 49 екз. (80%) і шириною 16–40 мм (табл. 4) – 54 екз. (89%), а серед їхніх уламків, відповідно, розмірами 41–90 мм (табл. 6) – 57 екз. та 16–35 мм (табл. 7) – 62 екз. (по 87% на кожну з них).

З-поміж відщепів домінують знахідки, довжиною 46–80 мм – 21 екз. (81%) і шириною 31–55 мм – 22 екз. (85%). У дев'яти з останніх показчик – 31–35 мм (35%).

Номенклатурний асортимент 195 знарядь праці представлено такими функціональними артефактами. Найбільшою за кількістю є група ріжучих інструментів (84 екз.), що складається з ретушованих пластинчастих (77 екз. – 39,5%) і відщепових (7 екз. – 3,6%) сколів. Помітно поступаються їм сокири (31 екз. – 15,9%), скребки (30 екз. – 15,4%) та різці (29 екз. – 14,9%), ще менше прокруток (7 екз. – 3,6%), вкладнів до серпів (6 екз. – 3,1%) і розтирачів (5 екз. – 2,6%), а також поодиноких проколки, свердла і долотоподібного виробу, частка яких сумарно становить майже 1,5% цієї категорії знахідок.

Для вторинної обробки пластин і відщепів використано різновиди (переважно мікро- та дрібнофасеткові) зубастої та лускоподібної ретуші, що кількісно переважає, та струменевої, здебільшого скісної, середньо- і крупнофасеткової, яка нанесена переважно суцільно, на спинках заготовок.

Проблемним залишається конкретне розмежування артефактів, належних до двох культурно-хронологічних горизонтів пам'ятки Голишів-Замчище. Адже спільними для них є макропластинчаста техніка розколювання кременю з однаковими технологічними групами в складі сколів та їхня типологічна ідентичність, практично однаковий функціональний набір знарядь праці з подібними прийомами обробки і кількісним співвідношенням.

Попри це, до трипільської культури беззаперечно віднесено сокири, які не притаманні волинсько-люблінській, долотоподібний предмет, пластину з ретушованими стрілочастим кінцем і бічними краями, що має частково зашліфовану спинку, а також пластини разом з нижніми частинами, як із ретушшю, так і без неї, котрим властиві близькі до овалу фасетковані п'ятки, діаметром 14–23×5–9 мм, з трьома–п'ятьма, інколи – сімома–дев'ятьма негативами на них внаслідок підправки країв площадок нуклеусів мікросколами. Подібне явище було вперше відмічене під час опрацювання кременевого комплексу поселення Листвин (група Касперівці-Гордінешти) на Рівненщині³⁴.

³⁴ Конопля, “Кременеобробне виробництво поселення трипільської культури Листвин”, 112.

За цим критерієм до збірки трипільських артефактів зараховано неретушовані п'ять цілих і 12 фрагментарних пластин та, відповідно, 17 і дев'ять таких сколів з ретушшю, які доповнюють сім відщепів з тотожними п'ятками, що використано для знарядь праці.

Решту заготовок з однаковим успіхом можна пов'язувати з обома культурами голишівської пам'ятки.

REFERENCES

- Balcer, Bogdan. *Krzemień świeciechowski w kulturze pucharów lejkowatych. Eksploatacja, obróbka i rozprzestrzenienie*. Wrocław; Gdańsk: Polska Akademia Nauk, 1975. (in Polish).
- Berest, Roman, Roman Chaika, and Vasyl Rudyi. "Pamięci Mykoly Andriiovycha Peleshchyshyna". *Arkheolohichni doslidzhennia Lvivskoho universytetu* 6 (2003): 6–15. (in Ukrainian).
- Bilas, Nataliia, Vitalii Konoplia, and Oleksandr Silaiev. "Rohovi i kistiani vyroby z eneolitychnoi pamiatky Holyshiv-
"Zamchysko" poblyzu Lutska". *Stryi Lutsk. Naukovo-informatsiyni zbirnyk LDIKZ XIII* (2017): 59–73. (in Ukrainian).
- Diachenko, Aleksandr, Małgorzata Rybicka, Andrej Hawinskyj, Dariusz Król, and Ghenadie Sirbu. "New excavations in Vynnyky and the issue of the Funnel Beaker culture – Tripolye frontier". In *Between the East and the West. Dynamics of Social Changes from the Eastern Carpathians to the Dniپر in the 4th – beginning of 3rd Millennium BC (Preliminary study)*, edited by Aleksandr Diachenko, Małgorzata Rybicka, Dariusz Król, and Ghenadie Sirbu, 13–30. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2019.
- Harper, Thomas, Aleksandr Diachenko, Yuriy Rassamakin, Dmitiy Chernovol, Valentina Shumova, Pavlo Nechitailo, Vladislav Chabaniuk, Elena Tsvet, Natalia Bilas, Yaroslav Pohoralskyi, Laurie Eccles, Douglas Kennett, and Sergei Ryzhov. "Combining relative chronology and AMS 14C dating to contextualize 'megasites', serial migrations and diachronic expressions of material culture in the Western Tripolye culture, Ukraine". *Documenta Praehistorica XLVIII* (2021): 276–296.
- Havinskyi, Andrii. "Pamiatka kultury liichastoho posudu Vynnyky-Lysivka: doslidzhennia 1963 roku". *Materialy i doslidzhennia z arkheologii Prykarpattia i Volyni* 16 (2012): 431–447. (in Ukrainian).
- Konoplia, Vitalii. "Lendelskaia kultura". In *Arkheologiiia Prikarpatia, Volyni i Zakarpattia (eneolit, bronz i rannee zhelezo)*, edited by Aleksandr Chernysh, 4–17. Kiev: Naukova dumka, 1990. (in Russian).
- Konoplia, Vitalii. "Kremeneobrobne vyrobnytstvo poselennia trypilskoï kultury Lystvyn". *Volyno-Podilski arkheolohichni studii* 1 (1998): 111–122. (in Ukrainian).
- Konoplia Vitalii. "Klasyfikatsiia kremianoi syrovyny zakhodu Ukrainy". *Lvivskyi istorychnyi muzei. Naukovi zapysky* VII (1998): 139–157. (in Ukrainian).
- Konoplia, Vitalii. "Bahatosharova pamiatka Honchary poblyzu Lvova". *Naukovi studii. Istoryko-kraieznavchyi muzei m. Vynnyky* 2 (2009): 91–118. (in Ukrainian).
- Konoplia, Vitalii. "Svietsiekhovskiy kremin v kulturakh doby kameniu Ukrainy". In *Vir Bimaris. Od kujawskiego macecznika do stepów nadczarnomorskich. Studia z dziejów międzymorza bałtycko-pontyjskiego ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Kośko*, edited by Marzena Szmyt, Piotr Chachlikowski et al., 695–711. Poznań: Wydawnictwo UAM, 2019. (*Archaeologia Bimaris* 5). (in Ukrainian and Polish).
- Konoplia, Vitalii, Nataliia Bilas, and Oleksandr Silaiev. "Kremenevi materialy volynsko-liublińskiej kultury z urochyscha "Luh" u Lutsku". *Stryi Lutsk. Naukovo-informatsiyni zbirnyk XII* (2016): 321–329. (in Ukrainian).
- Konoplia, Vitalii, Viktor Baiuk, and Yaroslav Pohoralskyi. "Kremenevyi i keramichnyi kompleksi bahatosharovoi pamiatky Khrinnyky-1 na Volyni (doslidzhennia 2023 roku)". *Stryi Lutsk. Naukovyi zbirnyk XX* (2025): 156–179. (in Ukrainian).
- Markus, Ihor, and Hryhorii Okhrimenko. *Ozbroiennia ta znariaddia pratsi naseleння Zakhidnoi Volyni IV–II tys. do R. Kh*. Lutsk: Volynska oblasna drukarnia, 2010. (in Ukrainian).
- Matskevoi, Leonid. *Mezolit zapada Ukrainy*. Kiev: Naukova dumka, 1991. (in Russian).
- Okhrimenko, Hryhorii, Mykhailo Kuchynko, Nataliia Skliarenko, Mykola Sobutskyi, and Vasyl Okhrimenko. "Vyvchennia bahatosharovoi pamiatky Holyshiv na Volyni". In *Oleksandr Tsynkalovskiy ta praistoriia Volyni*, edited by Hryhorii Okhrimenko, Natalia Skliarenko et al., 319–402. Lutsk: Volynska oblasna drukarnia, 2007. (in Ukrainian).
- Peleshchyshyn, Nikolai. "Raskopki u s. Golyshev na Volyni". In *Arkheologicheskie otkrytia 1972 goda*, edited by Boris Rybakov, 321. Moskva: Nauka, 1973. (in Russian).
- Peleshchyshyn, Nikolai. "Raskopki u s. Golyshev Volynskoi oblasti". In *Arkheologicheskie otkrytia 1973 goda*, edited by Boris Rybakov, 326–327. Moskva: Nauka, 1974. (in Russian).
- Peleshchyshyn, Nikolai. "Tripolskaia kultura Zapadnoi Volyni". In *Arkheologia Prikarpatia, Volyni i Zakarpattia (eneolit, bronz i rannee zhelezo)*, edited by Aleksandr Chernysh, 26–35. Kiev: Naukova dumka, 1990. (in Russian).
- Peleshchyshyn, Mykola. "Poselennia i mohylky u Holyshevi i deiaki problemy periodyzatsii lendelskoï kultury na Zakhidnii Volyni". *Volyno-Podilski arkheolohichni studii* 1 (1998): 74–88. (in Ukrainian).
- Pryroda Volynskoi oblasti*, edited by Kalenyk Herenchuk. Lviv: Vyshcha shkola, 1975. (in Ukrainian).
- Pryroda Rovenskoï oblasti*, edited by Kalenyk Herenchuk. Lviv: Vyshcha shkola, 1976. (in Ukrainian).

- Rybicka, Małgorzata, Andrej Hawinskyj, and Wojciech Pasterkiewicz. *Leżnica, stanowisko Czub – osiedle kultury pucharów lejkowatych na Zachodnim Wołyniu z analizą zabytków krzemiennych autorstwa Witalija Konopli*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2019. (in Polish).
- Rybicka, Małgorzata, Ghenadie Sirbu, Dariusz Król, and Viacheslav Bichbaev. “New radiocarbon dates for stage CII Tripolye culture, Northern Moldova”. *Baltic-Pontic Studies* 24 (2019–2020): 87–103.
- Senkovskii, Yurii. *Sylitsy kreidy pivdenno-zakhidnoho skhylyu Skhidno-Evropeiskoi platformy*. Kyiv: Naukova dumka, 1973. (in Ukrainian).
- Senkovskii, Yurii. *Litogenez kremnistykh tolshch Yugo-Zapada SSSR*. Kiev: Naukova dumka, 1977. (in Russian).
- Verteletskiy, Dmytro. “Pottery of Gordinești group of the Tripolye culture from Vynnyky-Zhupan. Preliminary study”. In *Between the East and the West. Dynamics of Social Changes from the Eastern Carpathians to the Dniپر in the 4th – beginning of 3rd Millennium BC (Preliminary study)*, edited by Aleksandr Diachenko, Małgorzata Rybicka, Dariusz Król, and Ghenadie Sirbu, 43–89. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2019.
- Verteletskiy, Dmytro, Andrii Havinskyi, and Malhozhat Rybitska. “Poselennia trypils'koi kultury ta liichastoho posudu na hori Zhupan u misti Vynnyky poblyzu Lvova. Davni ta novi vidkryttia”. In *Gordinești II-Stîncă goală site and settlement context in western Ukraine at the end of 4th millennium BC*, edited by Małgorzata Rybicka, 138–162. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2023. (in Ukrainian and English).
- Zakościelna, Anna. *Krzemieniarstwo kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1996. (in Polish).
- Zakościelna, Anna. “Kultura lubelsko-wołyńska. Zagadnienia jej genezy, periodyzacji i chronologii”. In *Dziedzictwo cywilizacji naddunajskich: Małopolska na przełomie epok kamienia i miedzi. = The Danubian heritage: Lesser Poland at the turn of the Stone and Copper Ages*, edited by Małgorzata Kaczanowska, 77–94. Kraków: Muzeum Archeologiczne w Krakowie, 2006. (in Polish and English).

THE FLINT COMPLEX OF THE HOLYSHIV-ZAMCHYSHCHE SITE FROM VOLYN REGION

Vitaliy KONOPLIA

Ivan Krypiakivych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine

Department of History of Middle Ages

Kozelnytska str., 4, Lviv, 79026, Ukraine

e-mail: konoplia.vitaliy@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-8134-6673>

Archaeological investigations of the settlement of Holyshiv-Zamchyshe site in Volyn region were conducted in 1972–1973 by Mykola Peleshchyn. The site has two cultural layers – Volynian-Lublin (pre-classical phase) and Trypillia (Kasperivtsi-Gordinești group). A total of 284 artifacts were discovered, made from local flint of the Nadstiria region (260 pcs – 91.5%) and the Mizoch Upland (17 pcs – 6%) of Turonian origin, as well as from Lower (4 pcs) and Upper Cenomanian (2 pcs) deposits (altogether 2.1%).

The complex represents a macroblade production technique connected with the splitting of single-platform, mostly cylindrical, cores.

For the first time in the study of Eneolithic flint-working in Western Ukraine, a quantitative distribution of blade flakes was carried out according to length classes (10 mm interval) and width classes (5 mm interval), which made it possible to reconstruct the technology of their production.

By length, among 79 blades of 10 types, there are 20 short ones (41–70 mm – 25%), 53 medium (71–140 mm – 67%), and 6 long (141–180 mm – 8%). By width they are divided into 11 bladelets (11–20 mm – 14%), 32 blades (21–30 mm – 41%), 28 macroblades (31–40 mm – 35%), and 8 superblades (40–55 mm – 10%).

Among 135 fragments of blade flakes, there are 15 bladelets (11%), 67 blades (50%), 43 macroblades (32%), and 10 superblades (7%).

A quantitative distribution of 195 tools was made by functional type and range of 11 categories, among which retouched blade flakes predominate (77 pcs – 39.5%). Within this group of cutting tools, bifacially worked blade fragments (28 pcs – 39.5%) and blades (18 pcs – 23.4%) dominate, followed closely by similar artifacts with transverse retouch (mainly oblique-straight), pointed ends, and side scrapers (15 pcs each, 19.4%).

Axes with and without grinding traces were found (31 pcs – 15.9%), along with scrapers (3 pcs – 1.5%), made on blade flakes (40%) and on flakes (60%), and burins (29 pcs – 14.9%), produced exclusively on blades and their fragments; retouched flakes and spalls (7 pcs each – 3.6%); inserts for sickles (6 pcs – 3.1%); grinders (5 pcs – 2.6%); as well as a drill, an awl, and a chisel-like object (altogether 1.5%).

In the production inventory, blades occupy a leading position, measuring 51–120 mm in length (49 pcs – 80%) and 16–40 mm in width (54 pcs – 89%); among their fragments, sizes of 41–90 mm in length (57 pcs) and 16–35 mm in width (62 pcs) prevail, 87% in each measurement class.

Flakes dominate with lengths of 46–80 mm (21 pcs – 81%) and widths of 31–55 mm (22 pcs – 85%).

For secondary working of blade and flake products, various types of retouch were used (mostly micro- and fine-faceted), including denticulate and scalar retouch, which quantitatively dominate, as well as pressure retouch, predominantly oblique, medium- and coarse-faceted.

Key words: Eneolithic, Volynian-Lublin culture, Trypillia culture, settlement, Holyshiv, Volyn, flint, production technique, blade, flake, tools, retouch.